

Miten maaseutu vastaa tulevaisuuden kysyntään?

Maaseutu Suomi-strategiassa -työpajaprosessin tuloksia

Torsti Hyyryläinen, Päivi Pylkkänen ja Timo Suutari
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Kesäkuu 2012

Sisällys

Esipuhe	3
Tiivistelmä	4
Summary	5
1 Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin kuvaus ja raportin rakenne	6
2 Maaseutuajattelu uuden edessä	9
2.1 Sisäsyntyinen ja aluelähtöinen maaseudun kehittämisajattelu	9
2.2 Kysyntä- ja asiakaslähtöisen maaseutuajattelun uusi aalto	11
2.3 Maaseudun kehittämisen välineet ja sääntely	14
3 Kysyntälähtöisen maaseutuajattelun ratkaisumallit	18
3.1 Uuden kysynnän tunnistaminen ja siihen vastaaminen	19
3.2 Resurssiniukkuuteen ja kestävyyshaasteisiin vastaaminen	22
3.3 Innovaatiotoiminta uudenaikaisena arvonluontina	27
4 Kokoava tarkastelu	33
4.1 Haaste ja siihen vastaaminen	33
4.2 Kysymys maasta	38
Lähteet	40
Liite 1. Maaseutu Suomi-strategiassa -työskentelyyn osallistuneet	44

Esipuhe

Maaseutu ja luonnonvarat tarjoavat uusia menestyksen mahdollisuuksia ja kestävää hyvinvointia Suomelle. Kädessäsi oleva raportti kokoaa yhteen Maaseutu Suomi-strategiassa työpajaprosessin tuloksia siitä, millainen rooli maaseudulla on Suomen menestysstrategiassa ja millaisiin toimenpiteisiin tulisi tarttua maaseutuun kohdistuvaan uuteen kysyntään vastaamiseksi.

Uusi syntyy uskalluksesta tehdä toisin. Globaalin ja lokaalin talouden välissä toimiminen vaatii rohkeita irtiottoja ja edelläkävijöitä, jotka syttyvät uusille mahdollisuuksille, etsivät uusia yhteistyön ja tekemisen malleja sekä heittäytyvät yhteistyöhön yli rajojen. Kysynnän ja liiketoimintamahdollisuuksien tunnistamiseen tarvitaan tulevaisuusajattelua, uusia mekanismeja ja työkaluja. Yhtenä mahdollisuutena voidaan nähdä kokeilukulttuuri ja uusien ideoiden kokeileminen

Osallistuva, kestävä ja älykäs kasvu -työpajoihin osallistui yli 100 hallinnon, elinkeinoelämän, tutkimuksen ja järjestöjen edustajaa eri toimialoilta. Esitämme lämpimät kiitokset työpajoihin osallistuneille raikkaista ajatuksista ja aktiivisesta työpanoksesta. Lisäksi kiitämme raportin kirjoittajia työpajojen tuotosten koostamisesta ja niiden liittämistä vallalla olevaan keskusteluun. Lopuksi esitämme kiitokset kaikille prosessin läpivientiin osallistuneille.

Helsingissä 8.6.2012

Heimo Hanhilahti
Osastopäällikkö
Maa- ja metsätalousministeriö

Jukka Noponen
Johtaja
Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra

Tiivistelmä

Raportti käsittelee suomalaisen maaseudun nykyistä ja sen mahdollisia tulevaisuuden rooleja vastauksena globaaliin ja kansalliseen kysyntään. Raportissa tarkastellaan maaseutupolitiikan keskeisiä ohjelmapolitiittisia välineitä suhteessa Maaseutu Suomi-strategiassa -työpajaprosessin aikana esiinnousseeseen uuteen maaseutuajatteluun, jota raportissa nimitetään kysyntälähtöiseksi ajatteluksi.

Tarkastelun lähtökohtana on näkemys maaseutuun liittyvän kysynnän kasvusta. Maaseutu näyttäytyy vastauksena moniin asumista, vapaa-ajanviettoa ja hyvinvointia koskeviin tarpeisiin. Maaseutu on myös oleellinen osa globaalien ilmasto-, energia- ja luonnonvarakysymysten hallintaa ja tarjoaa suomalaista lisäarvoa näihin haasteisiin vastaamisessa.

Eurooppa 2020 -kasvustrategian kantavat teemat osallistava, kestävä ja älykäs kasvu muodostivat Maaseutu Suomi-strategiassa -tulevaisuustyöpajojen kehkeyksen. Työpajojen tuloksista koostetaan raportissa kolme ajattelutapojen, toimintamallien ja näiden kanssa linjautuvien tukirakenteiden jatkumoa, joiden kattoteemoiksi muotoutuivat:

- uuden kysynnän tunnistaminen ja siihen vastaaminen,
- resurssiniukkuuteen ja kestävyyshaasteisiin vastaaminen sekä
- uudenlaiseen innovointiin ja arvонуonnin haasteeseen vastaaminen.

Tarkastelussa painottuu kehittämisen uusien menettelytapojen (miten kehitetään) suhde ohjausjärjestelmien luomiin puitteisiin. Raportti tunnistaa kymmenen toimenpidealuetta ja toimenpidesuosituksen vastauksena siihen, miten toimintapolitiikan eri keinoin kyettäisiin edistämään maaseudun kysyntälähtöistä, kestävä ja älykästä kehittämistä, kun viiteympäristönä on Euroopan unionin rahoituskauden 2014–2020 maaseudun kehittämisrahoitus.

Raportin mukaan Suomella on poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet löytää ja ottaa käyttöön maaseudusta kestäviä kilpailu- ja kasvutekijöitä. Raportti päättyy toteamaan, että maaseudun tulevaisuuspotentiaalin realisoimista ei pidä rajata vain maaseutupolitiikan ohjelmavalikoimassa toteutettavaksi, vaan se on koko yhteiskuntaa koskeva strateginen ja poliittinen kysymys ja kuuluu lähes poikkeuksetta kaikkiin politiikanaloihin. Perimmiltään kyse on laajemmasta kehittämispolitiikan kulttuurisesta muutonhaasteesta.

Summary

This report discusses the current and potential future roles of the Finnish rural sphere in response to the global and national demand. According to the report, the demand for the tangible and intangible assets associated with the rural sphere is growing both locally and globally. The rural sphere can offer responses to a number of issues concerning housing, leisure and well-being of the entire society.

The report examines the key rural policy programmes and instruments in relation to the new demand-driven rural thinking that has been put forward during the Finnish Innovation Fund Sitra's project "Maaseutu Suomi-strategiassa" [The importance of rural society for the future of Finland]. The project consisted of three workshops.

The series of workshops were structured by the European Union's growth strategy "Europe 2020" and its core themes of inclusive, sustainable and smart growth. The report synthesises the results of the workshops along three-partite continuums consisting of the modalities of thinking, the modalities of action and the underlying support systems. It covers three overall themes:

- Identifying new demand and responding to it,
- Responding to the scarcity of resources and the challenge of sustainability,
- Responding to the challenges of creating novel innovation and values.

The report focuses on the identification of new approaches, new methods to develop, and their relation to the existing rural policy framework. It identifies ten measures and policy recommendations to integrate demand-driven, sustainable and intelligent rural development approaches into the new EU rural development programmes for 2014–20.

The report concludes that Finland has exceptionally good chances to identify and mobilize elements of sustainable growth drawing on her rural assets. The realization of the rural potential should not be limited to the domain of rural policy, as it affects the society as a whole. Rural areas play a key role in the management of global challenges such as the climate change as well as the issues of energy and sustainable use of natural resources. Ultimately, what we need is a broader cultural change in the development thinking.

1 Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin kuvaus ja raportin rakenne

Suomen itsenäisyyden juhlarahaston tehtävänä on impulssien antaminen suomalaisen yhteiskunnan uudistumiseen sekä hyvinvoinnin ja kilpailukyvyn parantamiseen. Sitran Maamerkit-ohjelman (2010–2012) myötä tarkasteluun nousi myös maaseutu. Maamerkit-ohjelman tavoitteena on maaseutua koskevan ajattelun ja maaseutuun liitettävien merkitysten uudistaminen. Ohjelman lähtökohtana on tunnistaa ja luoda uutta kysyntää maaseudulle sekä hahmotella keinoja vastata tähän kysyntään. Maamerkit-ohjelma nojautuu vahvasti ajatukseen maaseudun nykyisestä ja etenkin tulevaisuuden potentiaalista, mutta samalla se esittää haasteen maaseudun kehittämiselle. Maamerkit-ohjelma on peräänkuulluttanut kysyntä- ja asiakaslähtöistä mallia, jolla pyritään vastaamaan kaikkien suomalaisten entistä yksilöllisempiin asumista, vapaa-ajan viettoa ja elämänlaatua koskeviin tarpeisiin sekä laajemmin globaaleihin ilmasto-, energia- ja luonnonvarapolitiikan kysymyksiin.

Maamerkit-ohjelma on avannut keskustelua maaseutupolitiikan tavoitteista ja toimenpiteistä esittämällä, että maaseutu voi jatkossa uudistua ja menestyä ainoastaan vastaamalla tunnistettuihin tulevaisuuden tarpeisiin. Ohjelman ydinajattelu tiivistyykin siihen huomioon, että maaseutualueista lähtevän nykyisen maaseutupolitiikan tavoitteet perustuvat enemmän maaseudun tarvitsevyyteen kuin maaseutuun kohdistuvan uuden kysynnän ja liiketoimintamahdollisuuksien tunnistamiseen tai ratkaisujen etsimiseen kansallisiin ja globaaleihin haasteisiin.

Tämä raportti perustuu Sitran Maamerkit-ohjelmaan liittyneeseen **Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessiin** ja siinä toteutettuihin työpajoihin. Prosessi oli sitoutunut edellä kuvattuun ajatteluun. Lähtökohtana oli maaseutuun liittyvän uuden kysynnän ja liiketoimintamahdollisuuksien tunnistaminen sekä maaseudun kysyntälähtöisyyden edistäminen politiikan keinoin. Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessi pyrki osaltaan uudistamaan maaseudun kehittämistä koskevia ajattelutapoja. Käytännössä tämä edellyttää systeemisiä muutoksia niihin toimintatapoihin, jotka pyrkivät ennakoimaan ja tunnistamaan tulevaisuuden kysyntää, kytkemään toimijoita avoimien innovaatioiden ja tiedonluomisen verkostoihin sekä tukemaan resurssiälykästä toimintaa.

Pyrkimys vaikuttaa maaseudun kehittämistä koskevien ajattelutapojen ja toimintakulttuurien uudistumiseen on varsin laaja tavoite. Vaihtoehtoisia teitä edetä onkin periaatteessa kaksi: joko edistetään suoraan uutta kehittämisspoliittista ajattelua tai tehdään pieniä, mutta vaikuttavia käytännön toimintatapamuutoksia, jotka vaikuttavat ajatteluun ja vähitellen muuttavat myös kehittämisspoliittikkaa. Tässä prosessissa valittiin tieksi pyrkimys vaikuttaa ohjelmavälineiden kautta. Maaseudun kehittämistä ja maaseutupolitiikkaa koskevaa ajattelua voitaisiin siis uudistaa hahmottamalla käytössä olevien ja suunniteltujen ohjelmavälineiden liikkumavaraa ja mahdollisuuksia tukea kysyntälähtöistä ajattelumallia.

Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin työpajoissa läpikäytyt teemat ja ratkaisuehdotukset kytkeytyivät yleisellä tasolla Eurooppa 2020 -strategiaan. Prosessin erityisenä tavoitteena oli tarjota impulsseja samanaikaisesti käynnissä olevan maaseudun kehittämisohjelman 2014–2020 valmisteluun. Näistä kytkennöistä seurasi se, että tarkastelun taustalle nousivat myös maatalouspolitiikan tukipainotteisuuden ja maaseutupolitiikan proaktiivisen otteen keskinäinen suhde sekä hallinnonalojen ja sektoreiden välisen vuorovaikutuksen ja kumppanuuskäytäntöjen tarkastelu.

Viime kädessä palataan siis kysymykseen siitä, millainen kehittämisjärjestelmä edistää parhaiten maaseutuun liittyvää uutta liiketoimintaa ja millaisia rakenteita liiketoiminta tuekseen edellyttää. Tällöin systeeminäkökulma laajentuu maaseutupolitiikan ulkopuolelle, periaatteessa koko kehittämis- ja innovaatiojärjestelmää koskevaksi kysymykseksi. Tässä raportissa ei kuitenkaan oteta tarkasteluun kaikkia maaseutua koskevia yhteiskuntapolitiikan lohkoja, vaan tarkastelu on rajattu nykyisen maaseutupolitiikan ja maaseudun kysyntälähtöisen ajattelutavan yhteistarkasteluun.

Eurooppa 2020 -kasvustrategian kantavat teemat osallistava, kestävä ja älykäs kasvu muodostivat työpajoissa käytetyn tulevaisuusajattelun kehiksen. Työpajojen ajattelua ei kuitenkaan suoraan sidottu kasvustrategiassa muotoiltuihin tavoitteisiin, vaan esimerkiksi osallistavalla kasvulla viitattiin laajasti maaseudun integroimiseen ja osallistamiseen kysyntälähtöiseen kasvu- ja kilpailukykyajatteluun ja sen käytänteisiin. Kestävä kasvu puolestaan avasi näkymän maaseudun merkitykseen resurssiniukkuuden tilanteessa. Älykäs kasvu suuntasi huomion niihin keinoihin, joilla uutta kysyntää kyettäisiin entistä paremmin tunnistamaan, luomaan ja tukemaan ohjelmapolitiikan välinein, ja ennen kaikkea, miten siihen kyettäisiin vastaamaan innovatiivisen yritystoiminnan keinoin. Työpajatyöskentelyn yhtenä keskeisenä lähtökohtana oli, että niin sanottujen maaseutuelinkeinojen kehittämisen sijaan keskityttiin siihen, miten tunnistetaan uutta kysyntää ja liiketoimintamahdollisuuksia, jotka liittyvät maaseutuun.

Tämä raportti perustuu Sitran Maamerkit-ohjelman aiemmissa työskentelyvaiheissa laadittuihin ja julkaistuihin raportteihin sekä muuhun maaseutupoliittiseen tausta-aineistoon, jonka kirjoittajat saivat käyttöönsä prosessin alussa. Pääaineistona käytettiin Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin työpajoissa (3 kpl) esitettyjä (alustukset) ja tuotettuja (työryhmätyöt) aineistoja. Työpajat järjestettiin Sitran tiloissa, ja niihin oli kutsuttu laajasti sellaisia toimijoita yhteiskunnan eri sektoreilta, joilla on kosketuspintaa maaseudun kysyntään yritystoiminnan, aluekehittämisen, hallinnon, tutkimuksen ja kansalaistoiminnan näkökulmista. Kaikkiaan kolmeen tilaisuuteen osallistui yli 100 henkilöä. Kunkin työpajan tulokset koostettiin erillisiin työpajaraportteihin, jotka julkaistiin verkossa kommentoitaviksi viikon sisällä työpajan toteuttamisesta. Näiden työpajaraporttien kautta yöstettiin myös nyt käsillä olevan raportin keskeinen sisältö erityisesti lukuun kolme¹.

Tämän raportin punaisena lankana on vallitsevan maaseutupoliittisen kehitysajattelun ja maaseutupolitiikan keskeisten ohjelmapoliittisten välineiden tarkastelu suhteessa Sitran Maamerkit-ohjelman ja erityisesti Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin aikana esiinnoitettuihin uuteen maaseutuajatteluun, jota tässä raportissa nimitämme kysyntälähtöiseksi ajatteluksi. Kyse ei ole vastakkainasettelun

¹ Hyryläinen, Pylkkänen & Suutari 2011a; 2011b; 2012.

rakentamisesta "uuden" ja "vanhan" välille, vaan dialogisesta tarkastelusta, jossa pyritään tunnistamaan ajattelutapojen erilaisia lähtökohtia mutta myös yhtymäkohtia ja toisilleen tuomia lisäarvoja. Tähän pohdintaan keskitytään erityisesti luvussa kaksi. Luku kolme puolestaan perustuu työpajaprosessin aineistoihin ja käsittelee niitä ratkaisumalleja, joita kysyntälähtöinen maaseutuajattelu tarjoaa. Raportin viimeisessä luvussa pyritään vastaamaan siihen, missä määrin ja millä tavoin maaseudun kehittämisvälineet tunnistavat ja kykenevät tukemaan kysyntälähtöisiä ratkaisumalleja.

2 Maaseutuajattelu uuden edessä

2.1 Sisäsyntyinen ja aluelähtöinen maaseudun kehittämisajattelu

Aina 1970-luvun lopulle asti maaseudun kehittämisessä vallitsi voimakas ulkosyntyisen ja valtiojohtoisen maatalouspolitiikkavetoisen kehittämisen ajanjakso. Ikään kuin sen vastavoimaksi alkoi kuitenkin kehittyä alueellisuutta korostava paradigma. Keskustelua onkin 1980-luvulta lähtien hallinnut ajatus sisäsyntyisten eli endogeenisten kasvumallien ensisijaisuudesta. Niissä korostetaan alueellisten ja erityisesti paikallisesti juurtuneiden sosiokulttuuristen, institutionaalisten ja poliittisten tekijöiden merkitystä kasvuun ja kehityksen kannalta. Endogeenisessa ajattelussa alueiden kehityksen nähdään perustuvan pitkälti niiden omaan kykyyn luoda ja vapauttaa kehityksen kannalta tarvittavia resursseja, alueiden sisällä vallitsevaan vahvaan sosiaaliseen pääomaan, paikallisiin yhteistyöverkostoihin sekä paikalliseen tiedon kasautumiseen. Kansallisvaltioita pienempiä alueyksiköitä korostavaan ajatteluun eli regionalismiin liittyen alueet nähdään varsin omavoimaisina kasvun ja kehityksen tekijöinä.

Nämä ajattelutavat ovat heijastuneet vahvasti myös suomalaisen aluekehittämiseen ja olleet maaseudun kehittämisen valtavirtaa suomalaisessa maaseutupolitiikassa sen alkuvaiheista lähtien.² Maaseutupolitiikka on ymmärrettävissä tietoisiksi pyrikimyksiksi, joita etenkin julkinen valta harjoittaa maaseudun elinvoiman säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi. Jokseenkin samassa merkityksessä puhutaan usein maaseudun kehittämispolitiikasta tai vain maaseudun kehittämisestä. Sisäsyntyisen kehittämisen näkökulman esiin tuominen on perusteltua tässä yhteydessä siksi, että maaseutuun kiinnittyvä ja uusia painotuksia esiin tuova kysyntälähtöinen ajattelu voidaan asettaa vuoropuheluun maaseutua koskevan aikaisemman ajattelun ja siihen kietoutuneiden käytäntöjen kanssa. Juuri täydentävien impulssien luotaaminen aikaisempaan maaseudun kehittämiseen nähden oli Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin keskeinen tehtävä. Näitä impulsseja ei asemoitu korvaamaan alue- ja maaseutupolitiikan perustehtävää edistää Suomen alueellisesti tasapainoista kehittämistä, mille harva ja miltei kaikkialle ulottuva asutus asettaa sinällään suuria haasteita. Uusiin kasvuvirtoihin ja maaseudun eri potentiaaleihin kytkeytyvä liiketoiminta luo onnistuessaan osaltaan edellytyksiä myös muista lähtökohdista rakentuville yhteiskuntapolitiikoille.

Suomalaisen maaseudun kehittämispolitiikan juuret voi paikantaa toisaalta alue- ja maatalouspolitiikkaan ja toisaalta paikallisesta omaehtoisuudesta kohonneeseen kylätoimintaan. Etenkin jälkimmäinen on vahvistanut nojautumista alueiden sisäsyntyisiin kehitystekijöihin ja paikallisiin toimijoihin. Maaseudun kehittäminen on ollut maaseudun toimijoiden valtauttamista ja vahvistamista, jotta he voisivat ottaa omat resurssinsa paremmin käyttöön. Tähän yhteyteen on liittynyt muun

² Maaseudun kehittämistä koskeva julkinen ajattelu on tarkasteltavissa mm. maaseutupolitiisista kokonais- tai erityisohjelmista, valtioneuvoston selonteoista ja periaatepäätöksistä ja EU:n maaseutuohjelmiin liittyvistä tavoiteasiakirjoista. Myös kulloisetkin hallitusohjelmat sisältävät joitakin nimenomaisesti maaseudun kehittämiseen liitettyjä näkökohtia. On hyödyllistä tunnistaa, että maaseudun kehittämiseen erityisesti suuntautuvia ohjelmia on laadittu jo runsaan 20 vuoden ajan. Niin alue- kuin maaseutupolitiikalle on kehkeytnyt aloilleen ominaiset instituutiot ja avaintoimijat (ks. Sippola 2010, Uusitalo 2009, Henttinen 2008).

muassa ajatus sosiaalisen pääoman kääntämisestä taloudelliseksi menestykseksi tai se, etteivät mitkään paikkakunnat kohtaa ulkoisia muutoksia tai kehityssysäyksiä sellaisenaan, vaan ainoastaan oman toimijuutensa välittämänä.

Valtioneuvoston maaseutupoliittisen selonteon visio maaseudusta vuonna 2020 on nähtävissä yhtenä nykyisen maaseutupoliittisen ajattelun kiteytyksenä. Vision mukaan:

”Maaseutu on monimuotoinen ja arvostettu osa suomalaista yhteiskuntaa. Tilaa, väljää asutusta ja paikallisia ratkaisuja hyödynnetään suomalaisen hyvinvoinnin lähteenä ja kestäväen kehityksen perustana. Yhteiskunta turvaa maaseudulla asumisen ja toimimisen perusrakenteet sekä kannustaa ja tukee ihmisten oma-toimista kehittämistyötä. Maaseudun ihmiset, yhteisöt ja yritykset voivat hyvin ja yhteisöllisyys, ympäristön tila ja kilpailukyky ovat parantuneet hyödyntäen samalla koko yhteiskuntaa. Toimijoiden kansainväliset yhteydet ovat olennaisesti lisääntyneet.”³

Suomalaisen maaseudun kehittämistä koskevan ajattelun keskeiset piirteet näkyvät tietynlaisten ideoiden jatkumoina yli muodollisten ohjelmarajojen ja -kausien. Yksi keskeinen ominaispiirre ja jatkumo suomalaisessa maaseudun kehittämistä koskevassa ajattelussa on tulkinta maaseudusta ja sen kehittämisestä alueena tai tilana. Vastaava käsitys maaseudusta tilana (esimerkiksi maisemana tai maa- ja metsätalousalueena) on paikannettu myös maaseutua koskevassa julkisessa keskustelussa. Maaseutupoliittikan työkaluksi on kehitetty maaseututyypittely, jossa kiinnitytään lisäksi vyöhykkeisesti hahmotettuun maaseutuun⁴. Sen mukaan Suomessa voidaan erottaa tosistaan kaupungit, kaupunkien läheinen maaseutu, niin sanottu ydinmaaseutu ja harvaan asuttu maaseutu omina vyöhykkeinään. Maaseudun kehittäminen on sidoksissa näihin alueellisiin ja vyöhykkeisesti hahmotuviin maaseutuihin. Alueperusteinen maaseutupoliittikka ottaa politiikan kohteeksi maaseutualueiden eri väestöryhmät ja elinkeinot tavoitteenaan alueiden kehittäminen niiden omista lähtökohdista. Maaseututyypit jäsentyvät samalla kaupungin vastakohdiksi. Maaseututyyppeihin kiinnittyvä maaseutupoliittikka uusintaa näin kaupungin ja maaseudun välistä rajanvetoa, vaikka se ei sinänsä ole luokittelun tarkoitus.⁵

Aluelähtöinen maaseutuajattelu kohdistaa tarkastelun maaseutuun määriteltynä ja rajattuna alueena ja tulee samalla ylläpitäneeksi erontekoa maaseudun ja kaupungin välillä. Maaseutu on ollut siis kehittämiss politiikan valtaannuttavien toimien erityinen kohde.

Maaseudun kehittämistä koskeva politiikka on muotoutunut myös yhteydessä alan kansainvälisiin virtauksiin ja kehittämistä koskevaan tieteelliseen keskusteluun. Etenkin maaseudun ymmärtäminen aluelähtöisesti ja alueiden monien eri elinkeinosektoreiden kautta on jäsentynyt maaseudun kehittämistä koskevassa kansainvälisessä keskustelussa niin sanotuksi maaseutukehityksen uudeksi paradigmaksi⁶. Tässä samansuuntaisesti niin eri OECD-maissa kuin EU:n maaseutupoliittikassa vaikuttavassa ajattelutavassa tunnustetaan ensinnäkin pelkän maatalouspolitiikan rajallisuus maaseudun kehittämisessä. Toiseksi maaseutupoliittikan painopiste on siirtynyt haittojen kompensoimisesta erityisesti maaseudun luontoon ja kulttuuriin liittyvien mahdollisuuksien hyödyntämiseen. Kolmantena

³ Valtioneuvosto 2009, 11.

⁴ Maa- ja metsätalousministeriö 2006.

⁵ Työ- ja elinkeinoministeriö 2011.

⁶ OECD 2006; 2008.

uusi paradigma kietoutuu eri maissa yleistyneisiin julkisen hallinnon uusiin toimintatapoihin, kuten toimintojen hajauttamiseen ja kumppanuuksiin.⁷

Maaseutualueiden hahmottuessa maaseudun kehittämisen kohteiksi asetuu maaseudun kehittäminen samalla lähtökohtaiseen epäsymmetriaan kaikkiin hallinnollisiin politiikkasektoreihin nähden. Maaseudun kehittäminen ymmärretäänkin poikkihallinnolliseksi kehittämiseksi, ja maaseutupolitiikan kansallinen organisoituminen on pyritty ratkaisemaan hallinnonalojen välisen Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) ja sen koordinoiman monitasoisen hallintaverkoston avulla.⁸

Käytännössä maaseutupolitiikalla on monia rajapintoja ja synergioita muiden politiikkasektoreiden kanssa. Maaseutupoliittisissa ohjelmissa on aina 1990-luvun alusta lähtien nimetty näitä rajapintoja varsin laajasti. Ohjelmissa otetaan kantaa esimerkiksi bioenergia-, maisema- ja matkailukysymyksiin. Nykyisin etenkin maatalouden ulkopuolista yritystoimintaa harjoittavien monialaisten maatalojen katsotaan käytännössä ilmentävän sektoreita integroivaa synergiaa ja vahvistavan maaseudun ja maatalouden suhdetta.⁹

Vaikka kansallisessa maaseudun kehittämistä koskevassa ajattelussa on pidetty keskeisenä sitä, että maaseutupolitiikka on politiikan ala, joka ulottuu eri sektoreille, on maaseutupolitiikassa pidetty etäisyyttä etenkin maatalouspolitiikkaan¹⁰. Voimassa olevassa maaseutupoliittisessä kokonaisuohjelmassa lähdetään siitä, että maatalous ja alkutuotannon kehittäminen eivät kuulu suoraan maaseutupolitiikan toimialaan, sillä maataloutta ohjataan erillisellä maatalouspolitiikalla, mitä kuvastaa esimerkiksi valtioneuvoston maatalouspoliittinen selonteko 2005. Maaseutu- ja maatalouspolitiikan suhde sekä maatalouden rooli maaseudun kokonaisuudessa vaikuttavat Suomen maaseudun kehittämisessä sekä keskeisinä että haasteellisinä kysymyksinä.

2.2 Kysyntä- ja asiakaslähtöisen maaseutuajattelun uusi aalto

Megatrendit kuten ilmastonmuutos, globalisaatio, väestönkasvu, väestörakenteiden vinoutumat sekä luonnonvarojen kasvava kysyntä ovat vahvoja ja läpikäyviä kehitysaaltoja, joiden vaikutuksilta ihmisten enemmistön on vaikea välttyä. Näiden suurten muutosvoimien alle kätkeytyy niin sanottuja heikkoja signaaleja, orastavia ituja, joista osa kasvaa aikanaan megatrendeiksi. On esitetty, että maaseutu on tällainen heikko signaali, joka voi muuttaa käsityksiämme hyvinvoinnista ja kasvusta. Maaseudulle on nähtävissä uusi rooli, jonka ajuereina ovat niin uusi yksilöllinen kuin globaalikin kysyntä: maaseutu voi vastata esimerkiksi ilmastonmuutoksen, kiihtyvän elämänrytmin ja liikkuvan elämäntavan mukanaan tuomiin haasteisiin.¹¹

Maaseutua voi hahmottaa monella tavalla, ja maaseudun ymmärtäminen ohjaa luonnollisesti myös maaseudun kehittämistä. Sitran Maamerkit-barometri on ottanut tehtäväkseen tunnistaa sekä perinteisiä että etenkin uudenlaisia tapoja ajatella maaseudusta ja tunnistaa maaseutuun liittyviä arvostuksia ja kysyntää.

⁷ Uusitalo 2009; Vihinen 2009.

⁸ Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2012.

⁹ Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009.

¹⁰ Peltola 2005.

¹¹ Nieminen-Sundell 2011; Kuhmonen & Niittykangas 2008.

Ensimmäinen Maamerkit-barometri toteutettiin 2009 ja toinen vuonna 2011. Hyvän peruslähtökohdan maaseudun kysynnälle antaa se, että vuonna 2011 toteutetussa barometrissa maaseutuun optimistisesti suhtautuvien määrä on kasvanut. Maaseutu on monille osa identiteettiä ja elämäntapaa, ja itsensä samanaikaisesti sekä kaupunkilaiseksi että maalaisiksi kokevia on yhtä paljon kuin itsensä yksinomaan kaupunkilaiseksi kokevia¹². Tällaisia kokemuksia vahvistaa myös monipaikkaisuus¹³. Monipaikkaisuuden käsite voidaan tiivistää siten, että ihmisten elinympäristöjä leimaavat yhä vahvemmin useat merkitykselliset paikat sekä liikkuminen niiden välillä. Monipaikkaisuus koostuu eri paikoissa tapahtuvasta liikkumisesta, palveluista, työstä, harrastuksista, kokemuksista ja asumisesta¹⁴.

Maaseudun henkilökohtaiset merkitykset kietoutuvat vuoden 2011 maaseutubarometrissa ennen kaikkea siihen, että maaseutu tarjoaa suomalaisille tilaa ja rauhaa, mahdollisuuksia virkistäytyä sekä puhdasta ja vastuullisesti tuotettua ruokaa. Mielikuvat maaseudusta liittyvät erityisen vahvasti luontoon.¹⁵ Myös trendianalyytikoiden analyysien mukaan maaseutu on nosteessa ja maaseudun ympärille näyttäisi olevan kehittymässä uudenlaisia ilmiöitä. Tulevaisuudessa maaseudulla voidaan kohdata varsin monenlaisia elämäntyyplejä.¹⁶

Maamerkit-barometrissa voidaan nostaa esiin myös eri vastaajaryhmien näkemyksiä maaseudun liiketoimintamahdollisuuksista. Vuoden 2011 barometrissa eri vastaajaryhmät näkivät, että kaupungeissa toimivat yritykset eivät hyödynnä maaseudun tarjoamia mahdollisuuksia läheskään niin paljon kuin voisivat. Parhaat liiketoimintamahdollisuuksien kehittymisedellytykset nähtiin elämys- ja virkistyspalvelujen, uusiutuvan energian tuotannon, Green Care -hoivapalvelujen, lähiruoan, kaivostoiminnan ja biomassojen jalostamisen aloilla¹⁷.

Vuonna 2011 kartoitettiin myös maaseudusta käytyä julkista keskustelua. Media-analyysissa ilmeni, että suomalaisen yhteiskunnan läpikäymistä muutoksista huolimatta maaseutukäsite ja maalla asuviin ihmisiin liitetyt mielikuvat ovat säilyneet 2000-luvun aikana jokseenkin entisellään. Maaseutumielikuvissa korostuvat maaseudun ja kaupungin vastakohtaisuus, maaseutu maa- ja metsätalousalueena, maaseutumaisema sekä jonkinlainen "epämodernius". Maaseutupuhunta on muuttunut julkisessa keskustelussa siten, että vaikkakin maaseutupuhe kaiken kaikkiaan on vähentynyt, se on samalla monipuolistunut sisällöltään. Esiin ovat nousseet aiheina niin ympäristökysymykset, tasa-arvo kuin terveys- ja hyvinvointikin. Uudenlaisia maaseudun puheyhteyksiä ilmeni esimerkiksi elämäntyypleihin, muotiin ja populaarikulttuuriin liittyvissä lehtikirjoituksissa. Perinteinen maaseutu- ja maatalouspoliittinen puhe oli puolestaan vähentynyt. Tutkijat arvioivat tämän johtuvan siitä, että maaseutupolitiikka on pudonnut kauas päivänpoliittisen asialistan kärkisijoilta.¹⁸

Maaseudun imago tai brändi on siis varsin vahva. Se vetoaa moniin ihmisiin myös asuinpaikkaa valittaessa. Vaikka maalaiselämä koetaan mökkeilyn kontekstissa hyvin myönteisenä ja vaikka medioissa lisääntyvässä määrin esiintyy kerrontaa, jossa maaseutu näyttyytu muodikkaana uudistumisen ja uudenlaisen elämäntavan lähteenä, mielikuvat maalaisista ja maaseudusta säilyvät osittain myös ambivalentteina tai vähintäänkin etäisinä. Tässä voi nähdä sen turismille ominaisen piirteen, että toiseus on puoleensa vetävää, mutta samalla siihen pidetään etäisyyttä: muuten toisenlainen ei säilyttäisi eksotisuuttaan. Maaseudun brändi

¹² Hirvola 2011, 73.

¹³ Sitran Maamerkit-ohjelman yhteydessä toteutetun Maamerkit-barometrin avulla kartoitettiin helmikuussa 2011 monipaikkaisuuden ilmenemistä 1600 suomalaisen elämässä. Barometrin mukaan identiteetiltään monipaikkaisia (henkilö kokee olevansa sekä maalainen että kaupunkilainen) oli 38 prosenttia vastaajista. (Haukkala 2011, 31; vrt. Sitra 2011a.).

¹⁴ Haukkala 2011, 6.

¹⁵ Sitra 2011b ja 2011c.

¹⁶ Hienonen 2011, 7.

¹⁷ Sitra 2011d.

¹⁸ Alasuutari & Alasuutari 2011.

nojaa siis osaltaan tällaiseen maalaisesotiikkaan ja siksi siinä on ristiriitaisiakin piirteitä.

Maaseudusta on jokaisella jokin mielikuva ja käsitys. Maaseudusta voi puhua näin ollen myös mielentilana tai mielenmaisemana. Kuten edellä todettiin, maaseutumielikuvissa korostuvat edelleen maaseutu perinteisenä maa- ja metsätalousalueen ja maataloustuotannon muovaama maisema. Tämä heijastuu mielenkiintoisella tavalla siihen, että esimerkiksi laskettelukeskukset eivät ole Maamerkit-barometrin vastaajien mielikuvissa maaseutua vaan urbaaneja paikkoja. Tätä voi pyrkiä selittämään barometrin maaseutuun liitettävien attribuuttien valossa, sillä laskettelukeskukset ovat sellaisia aktiivisen toiminnan tiloja, jotka eivät vastaa perinteistä mielikuvaa maaseudusta. Yksilönäkökulmasta kuluttajat, ja etenkin niin sanotut kuluttamisen edelläkävijäryhmät, ovat kiinnostuneet maaseudusta uudella tavalla. Kuluttajien näkökulmasta maaseudulta ei välttämättä odoteta saatavan kaupunkimaisia palveluja, vaan asuin- tai pistäytymispaikka valitaan aina sen mukaan, mitä elämässä ja tilanteissa kulloinkin pidetään tärkeänä.¹⁹

Monet megatrendit puhuvat maaseutuun kohdistuvan globaalien kysynnän kasvun puolesta. Ruoalla ja luonnonvaroilla on aina kysyntää. Niukkenevien resurssien aikakaudella ruokaa ja luonnonvaroja tulisikin tuottaa ja uusintaa resurssiälykkäällä tavalla. Luonnonvarojen ja tilan kautta maaseutu liittyy osaksi bioperusteisen talouden sfääriä. Bioperusteisen talouden käsitteen lähtökohtana on, että kyse on paljon laajemmasta kokonaisuudesta kuin vain biomassaan perustuvasta tuotannosta tai bioteknologia-alasta. Kyse on yhteiskunnallisesta strategiasta, jolla pyritään vastaamaan ilmastonmuutokseen sekä luonnonresurssien niukkuuteen. Kyse ei myöskään ole yksinomaan uudesta yritystoiminnan sektorista, vaan laajemmasta muutoksesta, jossa yhteiskunnan spatiaalista ja materiaalista jäsenymistä tarkastellaan bioperusteisen tuotannon näkökulmasta²⁰. Tämä tuotanto on spatiaalisesti hajautunutta, ja harvaan asutulla maaseutumaisella Suomella voi nähdä olevan jopa suhteellinen etu hajautettujen ratkaisujen käyttöönotossa.

Vaikka suomalaisilla on myönteisiä visioita ja toiveita maaseudun tulevaisuuden suhteen, Maamerkit-barometrin tulosten valossa maaseutuun kohdistettujen toiveiden toteutumiseen ei kuitenkaan uskota kovin vahvasti. Tämän voi tulkitella heijastavan luottamuksen puutetta nykyistä maaseutupolitiikkaa kohtaan. On mahdollista nähdä, että maaseutupolitiikassa on valvottu alueellisia etuja ja vahvistettu sisäisiä verkostoja, muttei ehkä niinkään hahmotettu maailmanlaajuisten trendien ja uudenlaisen kysynnän tuomia mahdollisuuksia. Kysyntälähtöisen maaseutupolitiikan lupaus on, että maaseutu voi luoda hyvinvointia koko Suomelle vastaamalla sekä suomalaisten omiin toiveisiin ja tarpeisiin että globaaleihin haasteisiin. Uuden kehittämisdynamiikan elementtejä ja ajureita ovat maaseudun monet merkitykset ja maaseudun kyky vastata monenlaiseen kysyntään.

Tässä yhteydessä esiin tuotuja, ”huomisen maaseutuun” kiinnittyviä analyyseja ja ajattelusuuntauksia yhdistää se, että maaseudun tulevaisuuden menestys perustuu niissä maaseudun luovaan ja älykkääseen tuotteistamiseen, joka vastaa etenkin maaseudun ulkopuolelta tulevaan kysyntään. Maaseudun menestyminen edellyttää liiketoiminnan lakien hyväksymistä, mutta myös niiden käyttämistä hyväksi. Maaseudun kehittäminen asettuu tällöin viitekehukseen, jossa yli aluerajojen ulottuva ajattelu liittyy maaseudun voimavarat ja potentiaalit palvelumuotoiluun ja jatkuvan innovaatiotoiminnan kenttään.

¹⁹ Nieminen-Sundell 2011.

²⁰ Luoma ym. 2011.

Vaikka alue tai paikka sinänsä ei ole kysyntälähtöisen maaseutuajattelun keskiössä, toiminnan paikkaulottuvuus ja paikalliset toimijuudet eivät ole muuttuneet epärelevantteiksi. Maaseutu on edelleen myös paikka, jossa toimitaan, ja paikalliset toimijat ovat osa resurssien kokonaisuutta. Maaseudun elinvoimaisuuden kehittäminen ei kuitenkaan lähde paikallisuudesta sinänsä eikä se voi jättäytyä vain paikallisten toimijuuksien varaan. Paikalliset kysymykset ovat nykyisin yhä vahvemmin osa myös globaalien kysymysten, kuten ilmastonmuutoksen tai uusiutuvan energian tuottamisen ratkaisuja. Lähtökohdista on siis sellaisten suomalaisten kasvumallien tukeminen, jotka vastaavat maaseudun yksilölliseen kysyntään ja/tai globaaleihin haasteisiin käyttämällä hyväkseen maaseudun resursseja keskeisesti sekä kutomalla yhteen uusista lähtökohdista niin globaaleja kuin alueellisia ja paikallisia toimintoja ja toimijoita.

2.3 Maaseudun kehittämisen välineet ja sääntely

Euroopan unionin yhteinen sekä kansallinen maatalous- ja maaseutupoliittinen ajattelu kanavoituvat käytännön toiminnan tasolle tietyn institutionaalisen ohjauksen, rahoituksen ja sääntelyn kautta. Ohjausmekanismit ylläpitävät tiettyä toimintalogiikkaa, joka ehdollistaa ja rajaa ulkopuolelleen mahdollisuuksia toimia toisenlaisista lähtökohdista.

Vaikka suomalainen maaseutupoliittikka käsittää useita ohjelma-asiakirjoja ja toimijaverkostoja, Euroopan unionin rahoituskautta 2007–2013 vastaava maaseutupoliittinen toimenpiderahoitus kanavoituu kuitenkin keskeisesti yhden puiteohjelman, Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman kautta. Ohjelma on nykyisin maaseutupoliittikan ja maaseudun elinkeinojen kehittämisen keskeisin rahoitusväline. Maaseudun kehittämisen tuen yleiset säännöt ohjelmakaudelle 2007–2013 määrittelee Neuvoston maaseutuasetus (N:o 1698/2005) ja siihen kytkeytyvä kansallinen lainsäädäntö. Ohjelman kokonaisbudjetti kaudella 2007–2013 on noin 7,89 miljardia euroa.²¹ Rahoitus koostuu EU:n maaseuturahastosta saatavista varoista ja ohjelman kansallisesta rahoitusosuudesta. Kansallinen rahoitusosuus sisältää valtion (maa- ja metsätalousministeriö) ja kuntien varoja. Kolmas rahoitusosuus muodostuu ohjelman toteutukseen osallistuvien yksityisten tahojen omarahoituksesta (arvioitu yksityinen rahoitustoteuma on noin 1,13 mrd). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimenpiteet kohdistuvat rinnakkain niin maatalouden tukitoimiin kuin maatalouden ja muiden maaseutuelinkeinojen ja maaseudun elinolojen kehittämiseen. Ohjelman työkalut eli toimenpiteet on jaettu neljään toimintalinjaan²².

1. **Ensimmäisen toimintalinjan** kautta tuetaan muun muassa nuorten viljelijöiden tilanpidon aloittamista, maa- ja metsätaloustuottajien koulutusta, maatalouden investointeja sekä elintarvike-, puu- ja bioenergia-alan kehittämistä.
2. **Toiseen toimintalinjaan** kuuluvat epäsuotuisten alueiden tuet, maatalouden ympäristötuet, eläinten hyvinvoinnin edistäminen sekä ei-tuotannolliset investoinnit.

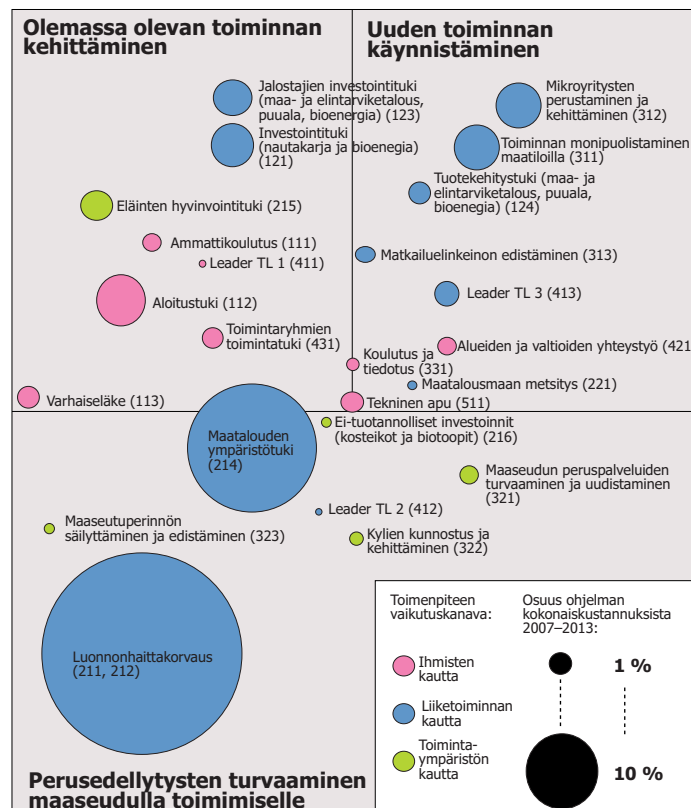
²¹ Maa- ja metsätalousministeriö 2012.

²² Maa- ja metsätalousministeriö 2012.

3. **Kolmanteen toimintalinjaan** kuuluvat maaseutuelinkeinojen monipuolistaminen ja kehittäminen maataloilla ja muissa maaseudun mikroyrityksissä, maaseutumatkailun kehittäminen sekä maaseudun palveluiden ja kylien kehittäminen.
4. **Neljännän toimintalinjan** kautta tuetaan Leader-toimintaryhmien paikallisten kehittämissuunnitelmien mukaista toimintaa linjoilla 1–3 sekä alueiden yhteistyötä myös kansainvälisesti.

Toimintalinjojen jakautuminen toimenpiteittäin sekä niiden keskinäiset painotukset käyvät ilmi oheisesta kuvasta 1. Huomionarvoista on, että valtaosa ohjelman resursseista kanavoituu maaseudulla toimimisen perusedellytysten turvaamiseen tai olemassa olevan toiminnan kehittämiseen. Uuden yritystoiminnan kehittämiseen ja käynnistämiseen suunnatut varat jäävät tähän kokonaisuuteen verrattuna varsin pieniksi.

Kuvasta 1 voidaan havaita, että maaseudun, kuten muidenkin yhteiskuntapolitiikkojen kohdalla, voidaan tehdä jaottelu ylläpitävän, kohdennetun ja kokeilevan politiikkaotteen välillä. Esimerkiksi maaseudun innovaatiotoimintaa tarkastelleen raportin mukaan tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota nimenomaan kokeilevan politiikkaotteen vahvistamiseen.²³

Kuva 1. Manner-Suomen maaseudun kehittämissuojelman kokonaisuus toimenpiteittäin²⁴.

²³ Kolehmainen ym. 2011.

²⁴ Kuhmonen ym. 2009, 8.

Maaseutuohjelman rahoitus ja muu maaseutuun liittyvä rahoitus

Koska alueellinen maaseudun kehittäminen ja alue- tai sektoripoliittiset toimenpiteet asettuvat osittain päällekkäin, on huomattava, että maaseutuun kiinnittyviä toimenpiteitä tuetaan myös muilla rahoitusvälineillä. Tällaisia ovat esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön energiatuet ja TEKESin innovaatiotoiminnan tuet, joista osa toteutuu EU:n aluekehitys- tai sosiaalirahaston osarahoituksella. EU-osarahoitteisista ohjelmista maaseudun kehittämiseen osallistutaan myös muiden alue- ja rakennepoliittikan sekä Euroopan kalatalouden kehittämisen rahoitusvälineen kautta. Maaseudulle kohdentuvien tai maaseutuun liittyvien tukivälineiden välillä on käytännössä myös päällekkäisyyttä. Se ei näy ainoastaan vaikeasti hahmotettavina instituutiokohtaisina säännöksinä, vaan myös johtaa hankkeisiin, joita toteutetaan toisista tietämättä, mutta ilman mahdollisuutta saavuttaa kriittistä massaa. Temaattinen kehittäminen onkin alueperusteisten ohjelmien kautta verrattain vaikeaa.

Vuonna 2014 alkava EU:n budjetti- ja ohjelmakausi

Euroopan unionin vuonna 2014 alkavan budjettikauden peruspilarit maaseutu-alue- ja rakennekehitykseen sekä muille EU:n politiikka-aloille ovat jo olemassa, eikä suuria muutoksia ole näköpiirissä. Komission budjettitiedonanto esittää määrärahojen maltillista kasvua ja budjetin rakenteen säilyttämistä ennallaan. Vuosille 2014–2020 budjetin painopisteiksi on määritelty tutkimus ja innovaatiot, liikenne sekä ympäristö. Näiden lisäksi ilmasto- ja energiakysymykset nousevat voimakkaasti esille toiminnan painopisteinä. Esimerkiksi koheesiopoliitikassa energiatehokkuuteen ja uusiutuviin energioihin tulee esityksen mukaan investoida vähintään 20 %.

Maaseudun kehittämiseen kiinnittyvän maaseuturahaston asetusluonnos perusteluineen²⁵ näyttäisi lähestyvän EU:n maatalous- ja maaseutupoliittikkaa entisten peruslähtökohtien pohjalta. Tällaisena peruslähtökohtana voidaan nähdä se, että maaseuturahastosta rahoitetaan vastakin ”kahta pilaria”, toisin sanoen niin maatalouden tukitoimia kuin muuta maaseudun kehittämistä. Eräitä uudistuksiakin on silti näköpiirissä. Unionin maatalouspolitiikka on tulevalle rahoituskaudella esimerkiksi aikaisempaa vihreämpää; käyttöön esitetään muun muassa luonnonmukaista tuotantoa koskevaa viherryttämistukea. Myös resurssitehokkuus ja innovointi korostuvat keskeisinä teemoina. Näiden toimenpiteiden taustalla vaikuttaa läpileikkaavasti Eurooppa 2020 -kasvustrategian teemat älykkäästä, osallistavasta ja kestävästä kasvusta. Asetusluonnos korostaa aikaisempaa voimakkaammin myös ohjelmien ja niihin kytkeytyvien hallinnonalojen ja toimijoiden välisen koordinaation ja kumppanuuden käytäntöön viemistä.

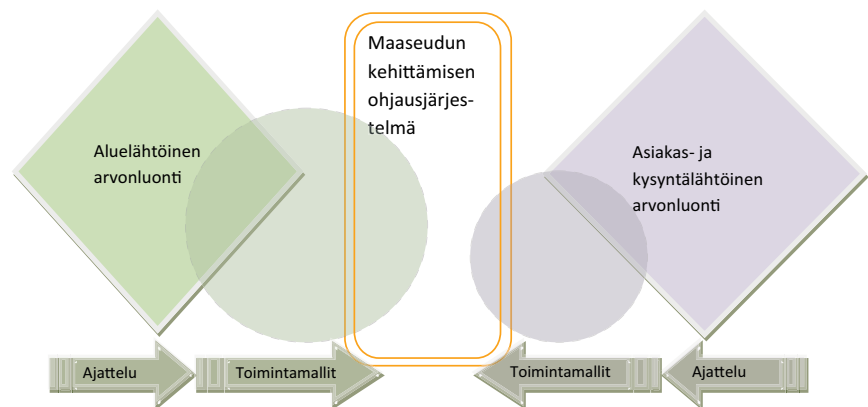
Maaseutukehityksen liikkumavara

Maaseudun kehittämistä koskevan ajattelun radikaalia muutosta ei EU-tasolla ole näköpiirissä. Uusien ajatusten integroimisesta maaseudun kehittämisen hahmotumassa oleviin rakenteisiin ollaan kuitenkin kiinnostuneita. Yhtenä kiinnostuksen

²⁵ Euroopan komission esitys maaseutuasetukseksi 12.10.2011.

osoituksena voidaan nähdä myös tämän raportin taustalla oleva Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessi. Vaikkakin EU:lla on yhteinen maatalouspolitiikka, Suomella on mahdollisuus tehdä sen puitteissa monia kansallisia valintoja ja soveltaa omia kansallisia painotuksia. EU-rahoitusohjelmien ulkopuolella on toteutettavissa myös kokonaan kansallisia toimintapolitiikkoja.

Alueperusteisuus näyttää säilyvän yhtenä eurooppalaisen maaseutukehityksen hallinnan perustavana periaatteena myös uudella ohjelmakaudella. Alueellinen maaseuturajaus on tapa oikeuttaa ja erottaa politiikkatoimia maaseutu-kriteerillä. Maaseutua asiakas- ja kysyntälähtöisestä ajattelusuunnasta katsottaessa seuraa maaseudun kehittämisen rakenteisiin ja sääntelyyn kuitenkin joitain erilaisia painotuksia. Asiakas- ja kysyntälähtöinen arvonluonti haastaa alueperusteisuuden ja esittää enemmän ajattelua yli paikka- ja aluerajojen. Se kutsuu tunnistamaan maaseutuun perustuvassa arvonluonnissa liikkumavaran, jota voidaan havainnollistaa kuvaannollisella alue- ja asiakaslähtöisyyden akselilla (kuva 2).

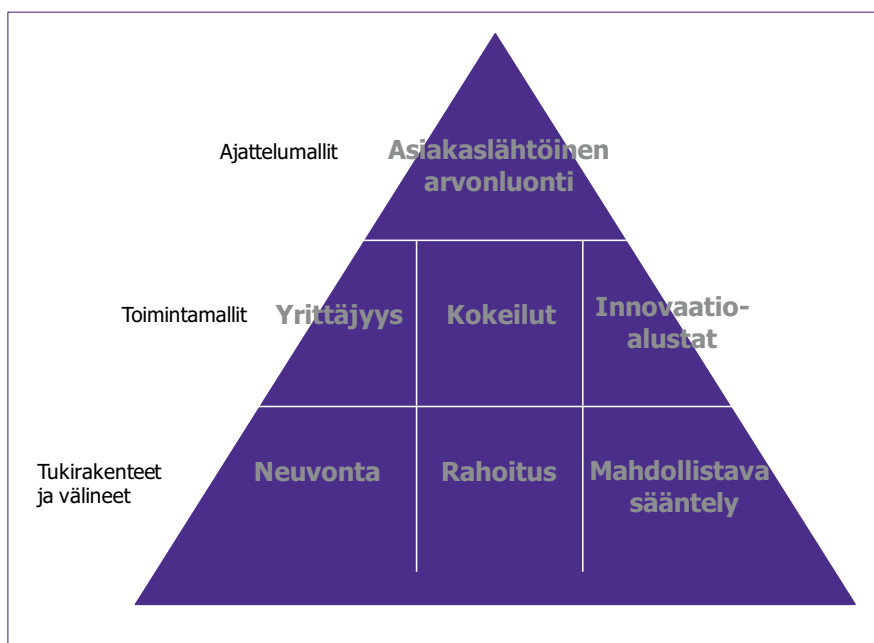
Kuva 2. Kaksi maaseudun arvonluonnin näkökulmaa ja niiden kohtaaminen.

Asiakas- ja kysyntälähtöinen ajattelu merkitsee suurempaa painoa sellaiselle temaattiselle kehittämiselle, jossa maaseutu on läsnä, mutta ei alueellisesti rajattuna kelpoisuus-kriteerinä tai lähtökohtaisena toimintakategoriana. Maaseutu ennemminkin läpäisee teemoja jonkin aineellisen tai aineettoman ulottuvuutensa kautta. Maaseutu voi ilmentyä esimerkiksi luomu- ja lähiruokana tai uusiutuvina energiavirtoina rajautumatta rakenteellisiin tai tilastollisiin maaseutumääreisiin. Silloin myös potentiaaliset maaseudun kehittämiskohteet ovat enemmän teemoja kuin alueita ja niiden kautta rajautuvia maaseutuelinkeinoja. Maaseutukytkenöistä avautuu väyliä liiketoimintaan useissa ketjujen solmukohdissa, joista vain jotkin sijoittuvat maaseudulle.

Kysyntälähtöisellä yhteydellä maaseutuun jollakin maaseudun merkitysulottuvuudella voi olla oleellinen kertautuva vaikutus maaseudulle myös alueena ja tämän lisäksi koko Suomelle kansantaloutena. Pienestä alusta voi nousta suuri voima, joka muuttaa kehityksen ja hyvinvoinnin dynamiikkaa. Luvussa kolme tarkastellaan joitakin kysyntälähtöisen maaseutuajattelun arvopolkua ja toimintamalleja, joita ideoitin ja joista keskusteltiin työpajoissa. Ne kumpuavat useista maaseudun merkitysulottuvuuksista.

3 Kysyntälähtöisen maaseutuajattelun ratkaisumallit

Tämä luku perustuu Sitran Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin kolmen työpajan aineistoihin ja niistä tehtyihin tulkintoihin. Jokainen työpaja rakentui alustusten ja ryhmätyöskentelyn vuorottelulle siten, että valmistellut puheenvuorot toimivat syöteinä ryhmissä käydyille keskusteluille. Varsinaiset ryhmätyömetodit vaihtelivat työpajasta toiseen. Alustusten ja ryhmätyötehtävien sisältö ja rakenne oli laadittu siten, että ne johdattivat osallistujat ensin kunkin teeman taustatietoihin ja -ajatuksiin. Tämän jälkeen esimerkit uudenlaiseen kysyntään vastaavasta yritystoiminnasta ja verkostoista toimivat virikkeinä sekä uusien sisältöjen että toimintamallien hahmottamiselle. Lopuksi työpajoissa pyrittiin tarkastelemaan esiin nousseita kehittämishaasteita olemassa olevan maaseudun kehittämisjärjestelmän rakenteiden näkökulmasta sekä tarjoamaan viestejä tulevan maaseudun kehittämisohjelman valmisteluun. Työpajojen tulokset on jäsennetty tässä luvussa oheisen kuvan esittämällä tavalla (Kuva 3). Kuvaan on myös tiivistetty joitakin työpajoissa esiin nousseita teemoja. Luvun 3 rakenne vastaa näin ollen työpajojen rakennetta esitellessään kysyntälähtöisen maaseutuajattelun ratkaisumalleja ajattelumallien, toimintamallien sekä tukirakenteiden ja välineiden kautta.

Kuva 3. Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin kehystys.

3.1 Uuden kysynnän tunnistaminen ja siihen vastaaminen

Markkina- ja kysyntälähtöisen ajattelun vahvistaminen

Maaseutupolitiikassa ja sitä linjaavissa ohjelma-asiakirjoissa maaseutua on tarkasteltu monipuolisesti erilaisten toimintojen ja elinkeinojen alueena. Näkökulmat painottavat maaseudun perinteisiin vahvuuksiin perustuvia elinkeinomahdollisuuksia, mutta myös uusia avauksia ja kasvualoja on pyritty tukemaan. Esimerkkinä voidaan mainita Maaseutupoliittisessa kokonaisohjelmassa 2009–2013 esiin nostettujen uudenlaisten hoivapalveluiden eli niin sanotun Green Care -toimialan kasvava kysyntä. Maaseudun resurssit nähdään lisäarvona näiden palveluiden kehittämiseksi. Lisäksi maaseudun hoivayritykset mainitaan erikseen toimialana, joka voi palvella myös läheisiä kaupunkialueita.²⁶

Esimerkki sopii kuvaamaan hyvin myös työpajatyöskentelyä, jossa pyrittiin niin sanottujen perinteisten maaseutuelinkeinojen kehittämisen sijaan keskittymään siihen, miten tunnistetaan uutta kysyntää ja sellaisia liiketoimintamahdollisuuksia, joissa maaseutu luo palveluun tai tuotteeseen lisäarvoa. Tämä ajattelu nojaa pääasiassa kaupungistumisen generoimaan maaseudun kysyntään, jonka lähtökohdina ovat markkinoiden (kuluttajien) tarpeet ja kaupunkien suuremmat kuluttajapopulaatiot. Maaseudun resurssit, kuten luonnonläheisyys tai vahva paikan henki ovat sitä perustaa, jolle liiketoimintakonsepteja voidaan rakentaa, mutta nämä eivät vielä ole riittäviä tekijöitä markkinalähtöisessä ajattelussa. Lisäksi tärkeää on rohkeasti toteutettu, erottuva konsepti ja näkyminen esimerkiksi sosiaalisessa mediassa.

Uutta kysyntää synnyttäviä tekijöitä kuvattiin edellä, minkä lisäksi tuotiin esiin, että vuoden 2011 maaseutubarometrin mukaan maaseutuooptimismi on kasvussa. Erityisesti nuorten parissa on enenevästi sellaisia, jotka näkevät tulevaisuudessa maalla toimimisen tai asumisen yhä todennäköisempänä omalla kohdallaan. Oleellista tässä yhteydessä on kiinnittää huomiota siihen, että maaseutua koskevat mielikuvat ovat monipuolistuneet ja myös maalla toimiminen tai esimerkiksi maaseutuun liittyvä yritystoiminta – yrityksen sijaintipaikasta riippumatta – on noussut aidosti tulevaisuuden vaihtoehdoksi.

Markkinoiden tunnistamisen kannalta on haastavaa, että perinteiset segmentit murenevät ja esimerkiksi demografisten tekijöiden ennustearvo kuluttajasegmentoinnissa vähenee samalla kun tilalle tulevat yksilöllistyvät elämäntyyli ja kulutusvalinnat. Maaseudun kysyntä monipuolistuu; yhtäältä haetaan yksilöllistä hyvinvointia, kun taas toisaalta maaseudulta odotetaan ratkaisuja vihreän talouden haasteisiin. Maaseudun on siis kyettävä vastaamaan monenlaisiin ja jopa keskenään ristiriitaisiin kysyntäodotuksiin. Tämän vuoksi kysyntälähtöinen maaseutukehitys tarvitsee enenevästi trendianalyttikkojen panosta.

Markkinalähtöisyyden vahvistamisen voidaan tulkita tarkoittavan maaseudun kehittämässä entistä vahvempaa kytkentää sellaiseen ajatteluun ja käsitteistöön,

²⁶ Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, 87–88.

joka ponnistaa liiketaloustieteen ja liikkeenjohdon malleista. Liiketoiminta-ajattelun pysyvänä lähtökohtana on arvonlisäys asiakkaalle, mihin voi päästä lukemattomin eri tavoin ja erilaisissa toimintaympäristöissä. Maaseutu on tässä katsannossa vain yksi, joskin yhä potentiaalisemmaksi käyvä mahdollisuus muiden joukossa. Siinä missä aluelähtöisen ajattelun painopiste on ensi sijassa ollut paikallisten kykyjen kehittäminen tai esimerkiksi paikallisten tuotantoprosessien ja tuotteiden kehittämisessä kilpailukykyisiksi, kääntää markkinalähtöisyyden vahvistaminen katseen kuluttajien kysyntään ja näin ollen myös alueen ulkopuolelle.

Ulkoinen sosiaalinen pääoma ja uudenlaiset verkostomaiset toimintamallit

Alueiden kehitys pohjautuu endogeenisessä ajattelussa niiden itsensä kykyyn luoda ja vapauttaa kehityksen kannalta tarvittavia resursseja, alueiden sisällä vallitsevaan vahvaan sosiaaliseen pääomaan ja paikallisiin yhteistyöverkostoihin. Sosiaalisen pääoman teoretisoinneissa on puhuttu sitovasta ja silloittavasta sosiaalisesta pääomasta, joista jälkimmäinen luo yhteyksiä toisistaan erillään olevien toimijoiden välille. Toisella tavalla sosiaalisia suhteita voidaan tarkastella juurtuneisuuden, heikkojen ja vahvojen siteiden tai sosiaalisen läheisyyden käsittein. Nämä erilaiset käsitteelliset lähtökohdat tunnistavat sen merkittävän seikan, että niin tärkeitä kuin vahvat, sosiaalisesti läheiset ja paikallisesti rakentuvat vuorovaikutussuhteet ovatkin, tarvitaan silti yhteyksiä, jotka kurottavat paikallisten ja läheisten vuorovaikutussuhteiden ulkopuolelle. Näitä suhteita voidaan nimittää kokoavasti ulkoiseksi sosiaalseksi pääomaksi.

Maaseudun uudistamisen ehdoiksi nousevat uudenlaiset toimijoiden väliset kontaktit ja skaalautuvat verkostot. Hyväkin verkosto kääntyy ajan myötä sisäänpäin, jolloin se ehdyttää omat ideansa. Tämän vuoksi ulkoinen sosiaalinen pääoma on tulevaisuustyössä vähintään yhtä merkittävää kuin toimijoiden välinen sisäinen koheesio. Verkostojen tulee etsiä ja löytää ulkoisia toimijoita ja skaalautua. Tässä apuna ovat tiedonvälittäjät (*knowledge brokers*) tai niin sanotut palveluintegraattorit, jotka ovat erilaisten palvelujen tarjoajien ja asiakkaiden välissä toimivia yrityksiä. Palveluintegraattorit voivat myös edistää vuorovaikutusta maaseudun liiketoiminnan ja kaupunkien toimijoiden välillä, mikä edistää ulkoisen sosiaalisen pääoman rakentumista.

Uusia yritysideoita syntyy niiden toimijoiden parissa, jotka edustavat kysyntää ja ymmärtävät maaseudun mahdollisuuksia. He eivät kuitenkaan läheskään aina ole sijoittuneet maaseudulle ja saattavat näin nähdä kysynnän uudessa valossa. Ulkoapäin tulevan toimijan tai toimintamallin haasteena kuitenkin on, miten se juurtuu paikallisyhteisöön. Uhkana on, että paikallisyhteisö sulkee ulos erilaiset kokeilut. Tämän vuoksi yritystoiminnan kehittämisessä tulee kiinnittää huomiota paikalliseen toimintakulttuuriin ja sosiaalisen pääoman olottuvuuksiin. Uuden kysynnän tunnistaminen ja sen tukeminen edellyttää maaseudun liiketoiminnan ja yrittäjyyden määrittelemistä uudelleen siten, että myös maaseutualueiden ulkopuolella tapahtuva mutta maaseutua koskeva yritystoiminta otetaan huomioon. Oleellista on maaseutupolitiikan keinoin kyetä tunnistamaan nämä ulkoa maaseudun kysyntään vastaavat toimijat, koska muutoin tullaan sulkeneeksi ulos sellaista yritystoimintaa, joka aidosti vastaa maaseudun kysyntään.

Maaseudun ulkopuolelta tulevaan kysyntään nojaava liiketoiminta rakentuu erityisesti kasvaville markkinoille, joita ovat esimerkiksi luomu- ja lähiruoka sekä hyvinvointiala. Näille aloille syntyy monenlaisia toimintamalleja. Uusilla toimijoilla on myös hyvät mahdollisuudet kiinnittyä kasvaville markkinoille. Kilpailu nähdään positiivisena koko toimialan kehitystä ja kasvua tukevana tekijänä, mikä saa myös sijoittajat kiinnostumaan. Kriittisinä menestystekijöinä esimerkiksi lähiruokatoimijoille nousevat esiin lähiruuan tunnettuuden lisääminen sekä kysynnän ja tarjonnan herättäminen, kustannustehokkaat logistiset ketjut sekä konseptit, joilla kasvua voidaan tukea. Oleellista kasvualojen kannalta on uusien markkinointitapojen tehokas käyttäminen (mm. sosiaalinen media), kuluttajien ja yritysasiakkaiden asenteiden muokkaus ja kysynnän luonti perustuen asiakaskeskisyyteen tuotelu-pauksen rakentamisessa ja toteutuksessa. Keskeistä on siis vahva vuorovaikutus asiakkaiden kanssa. Kasvavien toimialojen merkittäviksi verkostoiksi nousevat asiakkaiden ja käyttäjien muodostamat yhteisöt, jotka osallistuvat entistä enemmän tuotteiden ja palveluiden sisällön suunnitteluun ja markkinointiin. Kokonaisuutena tätä voidaan kuvata siirtymisenä tuottajälähtöisyydestä asiakaslähtöisyyteen.²⁷

Kohti kysyntä- ja markkinavetoista maaseudun kehittämispolitiikkaa

Työpajassa argumentoitiin vahvasti sen puolesta, että maaseudun kasvupotentiaali voidaan hyödyntää uudesta kysynnästä syntyvän liiketoiminnan kautta. Tämä edellyttää innovointiin ja kasvuyrittäjyyteen panostamista ja rajat ylittävää verkottumista. Työpajassa ei kuitenkaan tunnistettu erilaisten suomalaisten maaseutualueiden vaihtelevia edellytyksiä integroitua avoimen talouden kilpailuun. Tähän ongelmaan on perinteisesti puututtu politiikan keinoin. Kiinnostavaksi kysymykseksi nouseekin, miten kysyntä- ja markkinavetoinen kehittämissparadigma suhteutuu nykymuotoiseen maaseutupolitiikkaan ja sen kehittämisvälineisiin ja miten vahvasti politiikat myötäilevät ja kiihdyttävät uuden ajattelun rakentumista?

Olemassa olevat kehittämisvälineet ja niiden soveltuvuus kysyntälähtöisen ajattelun edistämiseen herättivät työpajassa paljon kommentteja. Yleisellä tasolla yrittäjyyden tuki-instrumenttien toivottiin tukevan enemmän riskinottoa, rohkeaa kokeilemistä, verkostoitumista ja yllättävienkin yhteistyökuvioiden synnyttämistä. Toivottiin myös yrittäjyyden tukijärjestelmän vahvempaa asiakaslähtöisyyttä. Kysyntä- ja markkinavetoisuuteen vastaamista tukisi osaltaan nopeampi vastaaminen markkinoiden tarpeisiin. Tätä edesauttaisi, että rahoitusten pohjaksi riittäisi mahdollisimman kevyt yrityssuunnitelma, jonka ytimenä olisi se, miten tuotetaan arvoa asiakkaalle. Myös pääomasijoittajien ”rakenna, testaa, opi -menetelmän” soveltamisen nähtiin edesauttavan yritysideoiden etenemistä.

Rahoitusinstrumenttien osalta nostettiin esiin muutamia keskeisiä ongelmia. Ensinnäkin niin sanottujen rajapintayrittäjien, jotka toimivat usean eri toimialan välissä, on vaikea saada toiminnalleen rahoitusta. Lisäksi aluekeskisyyden koettiin kahlitsevan toimintaa. Yrittäjyys tulisivikin maaseutupolitiikassa määritellä uudella tavalla siten, että tuen saannin edellytyksenä ei ole sijainti maaseudulla, vaan perustaksi hyväksyttäisiin myös yritystoiminnan merkittävä kerrannaisvaikutus maaseudulle. Tätä perusteltiin sillä, että monet maaseudun mahdollisuuksiin perustuvat liiketoiminnat syntyvät maaseudun ulkopuolella. Keinona tähän pääse-

²⁷ Mäkipeska & Sihvonen 2010, 75–76.

miseksi ehdotettiin, että esimerkiksi ELY-keskusten ja paikallisten toimintaryhmien toimivaltaa ja vastuuta lisättäisiin yritys- ja hankerahoitusten kohdentamisessa siten, että lähtökohdaksi otetaan kokonaishyöty. Näin päästäisiin pois sektori-kohtaisesta ajattelusta ja tietyn ohjelman tiukasta tulkitsemisestä. Tämä lisäisi innovatiivisten yritysten kasvumahdollisuuksia ja yrittäjien huomioon ottamista. Myös kehittämishanketoimintaan kaivattiin lisää joustavuutta muun muassa muutostenhakumenettelyyn.

Yhtenä uutena keinona yrittäjyyden tukemisessa nousi keskustelussa esiin niin sanotun Pop Up -yrittäjyyden kehittäminen. Siinä olisi kyse valtakunnallisesta riskirahoitusinstrumentista, joka mahdollistaisi noin 10 000 euron sijoituksen suhteellisen helpolla hakumenettelyllä. Tavoitteena olisi mahdollistaa nopea kokeilu, josta syntyisi uusia verkostoja ja liiketoimintaa. Tällainen rahoitusinstrumentti voitaisiin myös räätälöidä eri teemoihin sopivaksi, kuten esimerkiksi tukemaan biotalouden hankkeita.

Pohdittaessa toisaalta työpajassa esitettyjä aloitteita ja ideoita sekä toisaalta valmisteilla olevaa kansallista maaseudun kehittämisohjelmaa nousee esiin kysymys: kyetääkö ohjelmainstrumenteilla käytännössä vastaamaan työpajassa vahvasti lanseerattuun kysyntälähtöisyyteen? Kysyntä- ja markkinalähtöisessä ajattelussa maaseutupolitiikan keinoin tulisi edistää kokeilevaa yhteiskehittämistä avoimissa innovaatioverkostoissa, uusia toimijoita törmäyttäviä foorumeita, virtuaaliverkostoissa tapahtuvaa ideointia ja kehittelyä sekä kokeilukulttuurin arvostamista ja riskirahoituksen mahdollistamista. Maaseudun kehittämisen kohdalla kysymys on viime kädessä siitä, missä määrin resurssit jakautuvat maaseudun nykyistä perustuotantoa ylläpitävän ja sitä kehittävän sekä toisaalta uutta kysyntää hakevan, kokeilevan politiikkaotteen välillä. Työpajassa painotettiin kehittämispolitiikan painottumista uutta toimintaa käynnistävän kokeilevan otteen suuntaan.

3.2 Resurssiniukkuuteen ja kestävyys- haasteisiin vastaaminen

Maaseutu osana yhteiskunnan tulevaisuudenkuvaa

Maaseudun uusi kysyntä on maaseutuun nojaavien ja maaseudusta ammentavien ratkaisujen etsimistä vastaamaan niin yksittäisten ihmisten tarpeisiin kuin laajemmin kansallisiin ja globaaleihin talouden kasvuhaasteisiin. Jyrki Kataisen hallituksen tavoitepäätöksessä aluekehityksen tavoitteista Suomi nostetaan johtavaksi luonnonvarojen ja -materiaalien kestävän, taloudellisen sekä innovatiivisen hyödyntämisen ja osaamisen maaksi nojautuen alueiden erilaisiin luonnonrikkuuksiin. Tämä avaa suuria mahdollisuuksia myös viennin kehittämiseen. Maaseutu vastaa laajoihin globaaleihin kysymyksiin, kuten ilmastonmuutoksen ehkäisyyn ja uusiutuvan energian tuotantoon vihreän talouden liiketoiminnan kautta. Yksilöiden näkökulmasta maaseudun kysyntä kanavoituu esimerkiksi luomu- ja lähiruoan saatavuuteen ja maaseutuympäristöön liittyviin hyvinvointipalveluihin²⁸.

²⁸ esim. Nieminen-Sundell 2011, 9–11.

Luonnonvarojen niukkuuden aiheuttamat ja talouden kestäväen kasvun asettamat haasteet kietoutuvat käytännössä yhteen. Luonnonvarojen riittävyys on noussemassa globaalina huolenaiheena ilmastokysymyksen rinnalle. Raaka-aineiden ja ruuan niukkuudesta aiheutuvat vaikutukset koskevat kaikkia yhteiskunnan toimintoja kaikkialla maailmassa. Kyse on yhteiskuntien selviytymisestä yleensä, ei maaseudusta erityisesti. Onkin selvää, että tällaisessa tilanteessa yhteiskunta hakee selviytymiskeinoja kaikista mahdollisista suunnista, ja maaseutu nähdään yhtenä keskeisenä selviytymiskeinona. Perinteisesti maaseutu on nähty oleellisena osana yhteiskunnan huoltovarmuutta. Maaseudulla on keskeinen rooli myös ennakkoivasti, yhteiskuntien ”romahduksenkeston” ja hyvinvoinnin bioytimen ylläpidon kannalta.

Tulevaisuuden taloutta visioivan raportin mukaan vuonna 2050 bioperusteinen talous näkyy kaikkialla yhteiskunnan ja ihmisten arjen toiminnoissa. Visio perustuu näkemyksiin yhteisöjen (noin 100 000 asukkaan kaupunkien) mahdollisimman suuresta omavaraisuudesta energian- ja ravinteidentuotannossa. Keskeistä osaa tässä näyttelee biokaasutuotanto, joka käyttää elintarviketuotannon ja muun tuotannon sivuvirtoja lämmön ja sähkön sekä kierrätyslannoitteiden tuottamiseen fosforivarojen huetta. Energiantuotannossa tämä tarkoittaa hajautunutta ja paikallista tuotantoa, joka voi toimia itsenäisesti mutta verkottuu myös koko muun maailman energiantuotantoon.²⁹

Vuonna 2050 elintarvikkeiden, tavaroiden ja energian tuotanto perustuu kierrätysmateriaalien hyödyntämiseen. Oleellista on tehokas paikallinen materiaalikierros, joka tyydyttää perustarpeet. Silti monia hyödykkeitä ja palveluita hankitaan edelleen globaaleilta markkinoilta. Oleellista on paikallisten tuotantomallien ja globaalien markkinoiden ja kysynnän yhdistäminen. Bioperusteisen talouden menestys perustuu mittakaavaetujen sijaan lukuisiin hajautettuihin sisäisen kierron malleihin. Hajautuneen bioperusteisen talouden malli on siis glokaali. Tätä kuvaavat esimerkiksi maailmanlaajuiset sähkö-, kaasun- ja informaatioverkot, joihin paikalliset toimijat voivat osallistua myös tuottajina. Hajautuminen ei ole ainoastaan maantieteellinen käsite, vaan sillä viitataan työn ja vastuiden jakautumiseen arvoketjuissa. Tällä tarkoitetaan muun muassa yritystoiminnan kaikkien keskeisten sidosryhmien (asiakkaat, kilpailijat, tiedontuottajat jne.) avointa osallisuutta innovaatioiden synnyttämisessä. Tämä synnyttää samalla myös uusia mahdollisuuksia eri tahojen palveluintegraattoreille ja välittäjille.³⁰

Yksi keskeisimpiä bioperusteisen talouden ajureita on kulutustottumusten muuttuminen. Vuoteen 2050 mennessä kuluttamisen ympäristöllinen ja sosiaalinen tietoisuus on noussut korkealle tasolle. Kuluttajat eivät vain vaadi tietoa, vaan osallistuvat myös itse tuotantoprosesseihin, mikä osaltaan vahvistaa paikallisten tuottajien ja kuluttajien välistä yhteyttä. Tästä seuraa myös se, että vastuulliset tuottajat ovat suosittuja ja haluttuja yhteisöjen jäseniä (ns. *Preferably in my backyard* -ilmiö).³¹

Kaiken kaikkiaan tulevaisuudenkuvat kiteytyvät perustarpeiden paikalliseen tuotantoon, mahdollisimman suljettuihin paikallisiin materiaalikiertoihin, teknologian kehittämiseen muun muassa uusiutuvien luonnonvarojen hyödyntämisessä ja materiaalien käytössä sekä maailmanlaajuisen verkottumisen tieto- ja yritys- sekä energiaverkkojen muodossa. Hajautetut bioperusteiset konseptit ovat mahdollisuus myös maaseutualueiden taloudelliselle kasvuille.³²

²⁹ Luoma ym. 2011.

³⁰ emt.

³¹ emt.

³² emt.

Tähänastinen kasvu on nojannut pitkälti öljypohjaiseen talouteen. Öljyn tuotanto on kuitenkin jo ohitettu, ja öljyn ehtyminen haastaa entisenkaltaisen talouskasvun logiikan. Ongelmat ovat yhteen kietoutuneita, kun kasvun vaatiman lisäenergian saaminen vaatii lisää energiaa itsessään. Öljytuotannon hiipumista voidaan tarkastella myös ääri-ilmiö-käsitteen kautta. Ääri-ilmiöt ovat todennäköisyysasteikolla tarkasteltuna epätodennäköisiä, mutta kuitenkin mahdollisia tapahtumaketjuja, joiden taloudelliset vaikutukset voivat olla hyvin dramaattisia. Öljytuotannon loppumisesta ei kuitenkaan puhuta riittävästi suhteessa sen potentiaalisesti laukaisemiin äärimmäisen negatiivisiin vaikutusketjuihin. Yhteiskunnan tulisi siis varautua myös ääri-ilmiöihin. Uhkana tosin on, että nykyisenkaltaiset siilo-organisaatiot eivät tunnista ääri-ilmiöitä ennakolta, sillä toiminta perustuu asiantuntijoiden alakohtaisiin ja sinänsä loogisiin odotuksiin. Ääri-ilmiöihin varautumisessa tulisi asiantuntijoilla kuitenkin olla laaja-alainen ja sektorien väläinen tarkastelukulma ja kykyä muutosjohtamiseen. Tärkeintä on oikea ajoitus: olisi kyettävä tulkitsemaan, milloin on kilpailuetua tuottavan ennakoivan liikkeellelähden aika.

Resurssiälykkäät ratkaisut

Hajautuneen biopohjaisen talouden menestyksekkäimmät yritys-konseptit ovat modulaarisia, joustavia, tehokkaita ja sopeutuvia. Vaikka tuotantomalli perustuu paikallisiin tuotantosolmuihin, maantieteelliset keskuskeskukset yhdistävät toisiinsa globaaleja tuottajia ja käyttäjäverkostoja ja varmistavat tehokkaat tuotantotavat. Hajautuneissa yritysmalleissa tuotteet ja palvelut tuotetaan lähellä raaka-aineita ja loppukäyttäjiä sekä myös lähellä materiaalien uudelleenhyödyntämistä. Informaatio puolestaan voidaan tuottaa missä tahansa ja levittää verkoissa.³³

Työpajassa tunnistettiin mahdollisia resurssiälykkäitä ratkaisuja ja arvioitiin niiden toteutumiskelpoisuutta. Esiin nousivat kuljetuksia ja liikkumista vähentävät ratkaisut, energiaa säästävät ratkaisut, maaseutu- ja luonnonympäristöä tuotteistavat ratkaisut sekä lähi- ja kausiruokaa kehittävät ratkaisut.

Tulevaisuudessa monia toimintoja arvioidaan siitä näkökulmasta, miten ne onnistuvat vähentämään kuljetusten ja liikkumisen tarvetta. Tähän on monia keinoja, kuten sähköisen kaupankäynnin edistäminen tai yhdyskuntarakenteen parempi suunnittelu. Ääriesimerkkeinä voidaan esittää, että yhdyskuntarakenteeltaan mahdollisimman tiivis kaupunki tai toisaalta hajautuneet, mutta mahdollisimman omavaraiset ja suljettuihin kiertoihin perustuvat paikalliset biotaloudet tuovat ratkaisun liikkumis- ja kuljetustarpeen vähentämiseen. Ihmisten hyvinvoinnin kannalta sekä asutuksen keskittämällä että hajauttamisella on etunsa: toisaalta ihmiset näyttävät tarvitsevan tiiviin yhdyskuntarakenteen tarjoamia vuorovaikutusmahdollisuuksia ja palveluja kun taas toisaalta hajautuneempi yhdyskuntarakenne tarjoaa toivottua tilaa ja luonnonläheisyyttä. Käytännössä liikkumistarpeen vähentämisen rinnalle merkittäväksi kysymykseksi kohoaa liikkumiseen tarvittava energia ja sen tuotanto. Maaseudun kannalta biopohjaisten polttoaineiden hajautettu tuotanto on yksi resurssiälykkyyteen vastaava ratkaisu.

Ekologiselta kannalta arvioituna siirtyminen hajautettuun energiatalouteen näyttääkin väistämättömältä ratkaisulta. Energiatuotannon tulevaisuuden älyk-

³³ Luoma ym. 2011.

käänä ratkaisuna hahmottuu integroitu energiatalous, joka käyttää maatalous- ja yhdyskuntajätettä energiaressurssinaan, mutta palauttaa energiaprosessin kannalta sivutuotteena syntyvät ravinteet lannoitteeksi. Ratkaisua ohjaa visio ruoan alkutuotannosta ilman fossiilisia polttoaineita. Toimintamalli voi ratketa monien, esimerkiksi jopa 3000 paikallisen ratkaisun varaan. Nämä voisivat olla tapauksesta riippuen joko osakeyhtiöitä tai kyläkohtaisia osuuskuntia. Integroidun energiatalouden malli on jo monin paikoin nykypäivää ja jopa nykytilanteessa kannattavaa, kuten esimerkit biokaasulaitoksista kertovat. Mutta mitä korkeammaksi öljyn hinta nousee, sitä kannattavammaksi esitetynkaltainen energiatalous tulee.

Maaseutu- ja luonnonympäristöä tuotteistavat uudenlaiset ratkaisut voivat puolestaan liittyä esimerkiksi korkean palvelutason matkailukohteiden perustamiseen julkisten liikenneyhteyksien varrelle tai ekosysteemipalvelujen tuotteistamiseen. Maaseutua ja luonnonympäristöä tuotteistavalla matkailulla on kysyntää, mutta sen sijaan luontomatkailusta ei toivota kehittyvän "massaturismia", sillä juuri se veisi pohjan pois luontomatkailun perusidealta. Ekosysteemipalveluiden tuotteistamisessa ei ole kyse vain matkailutoimialasta, vaan myös muista sellaisista aineettomista hyödykkeistä, kuten metsien hiilensidontakapasiteetista tai puhtaasta ilmasta.

Edellä jo todettiin, että lähi- ja luomuruoalle on kysyntää, joka myös kasvaa tulevaisuudessa. Ruoantuotannossa tulisikin löytää ratkaisuja, jotka tukevat tuotantoketjun ja kuluttamisen lähekkäisyyttä. Lähi- ja luomuruoan lisäksi kausiruokaa kehittävät ratkaisut vastaavat osaltaan resurssien ja energian säästämiseen ruoantuotannossa.

Ohjausekeinojen ja toimenpiteiden oikea kohdentaminen sekä ajoitus

Öljyn, fosforin ja muiden luonnonvarojen ehtyminen ja hinnannousu uhkaavat jatkossa talousjärjestelmää ja kasvua siinä määrin, että reagoimalla syntyviin ongelmiin ei enää saada ratkaisuja aikaan. Toimenpiteitä pitää alkaa tehdä välittömästi, jotta kyetään proaktiivisesti vastaamaan resurssiniukkuuteen ja kestävyysaasteisiin. Nykymenolla ei voida jatkaa, eikä toisaalta vetäytyminen mahdollisimman omavaraiseen paikalliskulttuuriin näytä todennäköiseltä. Ratkaisu onkin pyrkiä synnyttämään Suomeen sellainen vihreää liiketoimintaa edistävä liiketoimintaympäristö, joka perustuu kaupunkien ja maaseudun uudenlaiseen vuorovaikutukseen.

Vihreää liiketoimintaa edistävä ympäristö tarvitsee tuekseen yhteiskunnan ohjausekeinoja ja toimenpiteitä kaikilta ohjauksen tasoilta ylikansalliselta aina paikalliselle tasolle. Kestävä kehitys on yksi läpileikkaavista teemoista tulevalla EU:n ohjelmakaudella. Käytännössä Euroopan unionin tavoitteita pyritään jalkauttamaan muun muassa eri rahastojen ja ohjelmien integraatiota syventämällä. Lisäksi eri välineiden ja sektorien yhteistyötä pyritään tiivistämään kansallisen kumppanuussopimuksen avulla. Kansallisella ja alueellisella tasolla kumppanuussopimusmallin tarkoituksena on purkaa ministeriöiden välisiä raja-aitoja ja sektoroitunutta politiikkaa. Tämän lisäksi tarvitaan ennen kaikkea julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä, jossa tuetaan puhtaita ratkaisuja tarjoavia ja vastuullisesti toimivia

yrityksiä sekä puretaan niiden toimintaan liittyviä hallinnollisia pullonkauloja ja esteitä. Vastuuta julkisen ja yksityisen toimijakentän välillä tulee pyrkiä jakamaan viisaasti: julkinen toimija vastaa edelleen esimerkiksi perusinfrastruktuurista, mutta yksityistä sektoria on kannustettava etsimään uusia avauksia ja ratkaisuja.

Kokoavina kehittämissuunnitelmuksina esiin nousevat energiatehokkuuteen kannustavan normi- ja hintaohjauksen kehittäminen, kuluttajille suunnatun informaatio-ohjauksen kehittäminen, energia-alan uudet liiketoiminnalliset ratkaisut, toimialan innovaatioekosysteemin kehittäminen (mm. erilaiset protopajat) sekä asennemuutos.

Energiakysymykset ovat koko yhteiskunnan kehittymisen keskiössä, jolloin niihin on tartuttava voimakkaasti ja johdonmukaisesti eri politiikan sektoreilta. Oleellista on kokonaisnäkemysten tavoittaminen ja osaratkaisujen integrointi. Tarvitaan eri hallinnonalojen yhteinen näkemys siitä, minkälaista energiapolitiikkaa Suomessa tulee tehdä, jotta toimet eivät kumoaisi toinen toisiaan. Erityisesti huomiota on kiinnitettävä hajautettujen ja paikallisten energiaratkaisujen edistämiseen. Hajautetun sähköntuotannon kannalta merkittävä este on, että Suomessa ei voi myydä sähköä esimerkiksi kuluttajalta tai yhteisöltä toiselle, mikä estää esimerkiksi kyläyhteisöjen tai osuuskuntien yhteisten vesi-, tuuli- tai biovoimaloiden toteuttamisen. Hajautetun sähköntuotannon esteitä tulisikin purkaa. Integroidut mallit, joissa yhdistyvät jätteenkäsittely, energian ja ravinteiden tuotanto ovat keskeinen osa ratkaisua. Ratkaisuisa olisi päästävä pois eri energiamuotojen välisestä kilpailusta ja sektoripolitiikkojen aiheuttamista vastakkaisista tavoitteista.

Yhteiskunnan sääntelyä tulisi uudistaa mahdollistamaan ja palkitsemaan resurssiälykstä ja kestävää liiketoimintaa. Vero-ohjauksella voidaan ohjata sakottamalla fossiilisia polttoaineita ja tarjoamalla verohelpotuksia vihreän teknologian ja yritystoiminnan edelläkävijöille sekä siihen sijoittaville. Suomesta tuisi pyrkiä luomaan ekologisesti kestävä yritystoiminnan kärkimaa, joka tukee edelläkävijöitä. Tätä tavoitetta tukisi myös t&k-rahoituksen suuntaaminen yksittäisten yritysten tukemisen lisäksi pilotointiin, konseptien rakentamiseen sekä kysynnän tunnistamiseen ja synnyttämiseen. Yksittäisenä toimenpiteenä voidaan mainita myös se, että patenttien käsittelyä olisi nopeutettava.

Resurssiälykkään kasvun esteet ovat lainsäädännöllisiä, kulttuurisia ja asenteellisia. Näiden voittamiseksi tarvitaan dynaamisia ohjausmalleja. Keskeiseksi haasteeksi muodostuukin olemassa olevien politiikkakeinojen, kuten verotuksen ja resursseja ohjaavien ohjelmien käyttökelpoisuus tulevaan varautumisessa. Näköpiirissä olevat muutokset vaativat hyvin laajan skaalan toimia, eikä varautumiseen myöskään riitä yksin julkisen sektorin panokset, vaan mukaan tarvitaan myös yksityistä sekä kolmatta sektoria.

Ydinkysymykseksi voidaan nostaa valtioiden kyky toimia muutoksen ohjaajina ja säätelijöinä tilanteessa, jossa kriisi ei ole päällä, mutta sen uhka nähdään laajasti. Tällaisessa tilanteessa yhteiskunnan tulisi käyttää niitä ohjauskeinoja, joita sillä on. Näillä keinoin valtioiden tulisi uudistaa, mahdollistaa ja palkita sekä kansalaisia että yrityksiä, jotka toimivat ennakoivasti ja edustavat resurssiälykstä toimintaa. Ratkaisevaa on siis politiikkatoimien oikea ajoitus. Mikäli resurssiälykkäisyys syvenee, julkisen sektorin kyky tehdä ohjaavia toimia joko investointien tai verotuksen

keinoin heikkenee. Myös yksityisen sektorin kyky investoida ja kehittää ratkaisuja pienenee tilanteessa, jossa kriisi on jo realisoitunut. Suuren ongelman muodostaa poliittis-hallinnollisen järjestelmän hitaus ja heikko kyky reagoida riittävän nopeasti merkittäviin toimintaympäristön muutoksiin.

3.3 Innovaatiotoiminta uudenlaisena arvonluontina

Sosiaalinen ja verkostomainen innovaatiomalli

Tiede- ja teknologiavetoisesta suljetusta innovaatiomallista on siirrytty sosiaalista vuorovaikutusta korostavan avoimen innovaatiomallin suuntaan, jolloin käyttäjä- ja ihmislähtöisyys on nousemassa innovaatiopolitiikkaa ohjaavaksi uudeksi näkökulmaksi³⁴. Tällainen malli perustuu ajatukseen innovaatiosta sosiaalisena prosessina ja samalla laajentaa käsitystä arvon tuottamisesta: *”innovaatioiden on tuotettava sosiaalista arvoa ja merkityksellisiä erotteluja, jotta taloudellista lisäarvoa syntyy*.”³⁵ Tuotteen tai palvelun arvo syntyy sosiaalisten suhteiden tai suhdverkostojen kannattelemana, jolloin taloudellisen arvonluonnin edellytyksenä ovat sosiaaliset arvot ja niihin liittyvät erottautumisen käytännöt. Innovaatiivisuus on näin ollen kykyä tunnistaa avautuvia mahdollisuuksia tilanteissa, joissa muuttunut toimintaympäristö synnyttää täysin uusia tarpeita ja uudenlaisia suhteita eri toimijoiden välillä.³⁶

Ihmislähtöinen innovaatiomalli sanoutuu irti kapea-alaisesta käyttäjälähtöisyydestä, koska siinä innovaatiotoimintaa tehdään liiaksi yksittäisten teknologioiden ehdoilla³⁷. Perinteisten prosessi-, tuote- ja palveluinnovaatioiden rinnalla edistetään esimerkiksi uudenlaisia omistajuuden, työn ja kulutuksen muotoja tai monipuolisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia innovaatioita, jotka turvaavat pitkäkestoista hyvinvointia³⁸. Sosiaalinen ja verkostomainen innovaatiomalli tukeutuu erityisesti vertaisverkostojen (*peer-to-peer*) merkitykseen.

Ihmislähtöisen innovaatiotoiminnan keskiössä ovat osaavat ihmiset, jotka kykenevät luomaan uudenlaista arvoa. Tämän tueksi tarvitaan innovaatioita edistäviä ympäristöjä, joissa vallitsevien tekemisen tapojen kyseenalaistaminen sallitaan ja siihen rohkaistaan. Tällaisia ympäristöjä tulee aktiivisesti luoda, koska ne eivät synny itsestään.³⁹

Suljettu innovaatiomalli on hallinnut ymmärrystä innovaatioprosessien luonteesta, mikä on heijastunut vahvasti tähänastiseen innovaatiotoiminnan kehittämiseen. Suljetun innovaatiomallin mukainen tutkimus- ja kehitystoimintaan perustuva innovaatioprosessi on nähty toteutuvan parhaiten suurissa yliopistokaupungeissa. Innovaatiotoiminnan institutionaalista ympäristöä ja sen maantieteellistä levittäytymistä tarkasteltaessa huomataan, että tutkimus- ja kehitystoiminnan resurssit ovat keskittyneet Suomessa suurimmille kaupunkiseuduille. Innovaatioiden demokratisoituminen on kuitenkin laajentanut innovaatiokäsitystä ja haastanut myös tiedontuotannon keskittymisen periaatteen. Innovaatiot eivät välttämättä synny osaamisen keskittymissä ja t&k-rahoituksen voimin, vaan erilaisten toimijoiden

³⁴ Ruckenstein ym. 2011, 11, 139.

³⁵ emt. 15.

³⁶ emt. 16, 139.

³⁷ Remt. 23–24.

³⁸ ks. Demos Helsinki 2010, 45–46.

³⁹ Ruckenstein ym. 2011, 130–143.

verkostoitumisella ja niin sanotulla vertaisinnovoinnilla on merkittävä rooli. On tärkeää pyrkiä tunnistamaan, miten maaseutu kytkeytyy uusiin ja avoimiin innovaatioverkostoihin sen sijaan, että pyrittäisiin yksinomaan huomioimaan esimerkiksi maaseutuelinkeinot kansallisessa innovaatiojärjestelmässä.⁴⁰

Maaseudun kyvystä osallistua innovaatiovetoiseen talouteen on viimeaikaisissa tutkimuksissa saatu osin ristiriitaisia tuloksia. Monista tutkimuksista on kuitenkin löydettävissä kaksi perustoteamusta. Ensinnäkin, maaseutualueiden kyky omaksumaa muualla tuotettuja innovaatioita sekä liittyä olemassa oleviin innovaatioverkostoihin ovat avaintekijöitä maaseutualueiden menestyksen kannalta. Toinen huomio on, että maaseutualueita ei pidetä niinkään innovaatioiden alkulähteinä tai innovaatioverkostojen solmukohtina, vaan niille tarjoutuu pikemminkin muualla tuotettujen innovaatioiden soveltajan rooli. Vaikka nämä edellä mainitut huomiot ovat peräisin tutkimuksista, joiden tarkastelupiste on ollut maaseudulla sijaitsevien yritysten innovaatioprosesseissa, on toteamuksista kuitenkin luettavissa ajatus innovaatiotoiminnan verkostomaisesta luonteesta. Tätä ajattelua osaltaan vahvistaa myös suomalaisten innovaatioiden maantiedettä kartoittanut tutkimus, jossa ilmeni, että innovaatiotoiminta on viime vuosikymmeninä levinnyt kaikkialle maahan. Maaseudun ja kaupungin välillä ei innovaatiotoiminnassa ole enää periaatteellista eroa.⁴¹

Vertaisverkostot, edelläkävijät ja portinvartijat innovaatiotoiminnan ytimessä

Oleellinen kysymys on, miten maaseudun kehittämiseen liittyvien rakenteiden olisi muututtava, jotta edellä kuvattuun sosiaaliseen ja verkostomaiseen innovaatiomalliin kyettäisiin entistä paremmin vastaamaan. Vastauksia tähän systeemiseen muutokseen hahmoteltiin työpajassa erityisesti vertaisinnovoinnin (*peer-to-peer*) näkökulmasta. Näkökulmassa on kyse yksilöistä ja vertaisista koostuvien yhteisöjen merkityksestä innovaatiotoiminnassa. Sosiaalisen ja verkostomaisen innovaatiomallin ytimenä ovat erilaiset vertaisista koostuvat verkostot, jotka voivat osallistua innovaatioprosesseihin niiden eri vaiheissa. Kyse voi olla yhtä lailla tuotteen tai palveluidean testaamisesta, arvioimisesta tai sen markkinoimisesta. Oleellista kuitenkin on, että nämä vertaisverkostot ovat keskeisiä arvonluomisen välineitä ja paikkoja.

Edelläkävijät puolestaan ovat merkittäviä teknologisten innovaatioiden kehittäjiä ja käyttöönottajia, ja teknologia myös muokkautuu heidän käsissään, mistä esimerkkinä on ilmalämpöpumppujen parantelu. Tässä yhteydessä oleellista on järjestelmien avoimuus vs. sulkeutuneisuus. Esimerkiksi pellettilämmitys on esimerkiksi varsin avoimesta järjestelmästä, minkä vuoksi siitä on syntynyt monenlaisia sovelluksia, kun taas ilma- ja maalämpöratkaisut ovat huomattavasti suljetumpia ja täten hankalampia muokata. Suomalaisille energiatalouden edelläkävijöille on tyypillistä, että uusia ratkaisuja halutaan soveltaa ensisijaisesti omassa lähiympäristössä ja synnyttää omalle perheelle tai omalle maatilalle toimiva ratkaisu. Vasta sen jälkeen toimintaa saatetaan alkaa miettiä yritysnäkökulmasta.

⁴⁰ esim. Suutari ym. 2011.

⁴¹ Valovirta ym. 2009; esim. OECD 2008, 82; Virkkala 2008, Suutari ym. 2009.

Yksilö- ja yhteisötasolla sekä vertaisinnovointia että edelläkävijöitä tukee heidän lähipiirinsä. Usein ensimmäinen idean vastaanottaja on lähin sukulainen tai ystävä tai yritysidea lähdetään viemään eteenpäin luotettavan tuttavien kanssa. Lähipiirirakenne on siis merkittävä taustatuki ihmisille, jotka kehittelevät ideoitaan eteenpäin. Ideointia tukevan lähipiirin lisäksi tarvitaan vielä muitakin rakenteita, joihin työpajassa viitattiin innovaatiokeskuksen käsitteellä. Innovaatiokeskuksella tarkoitetaan niitä rakenteita ja menetelmiä, jotka ovat innovaatioita luovien ja eteenpäinvievien yhteisöjen ulkopuolella, mutta voivat merkittävästi tukea niiden toimintaa.

Käytännössä kyse on erilaisista välittäjämalleista ja välittäjäorganisaatioista. Välittäjämalleihin voidaan lukea kuuluvaksi esimerkiksi sellaiset käyttäjälähtöisen innovaatiotoiminnan menetelmät kuten käyttäjäraadit, käyttäjätkimukset ja käyttäjäinnovoinnit. Erilaisten systemaattisten ideoiden arviointi- ja innovointimenetelmien etuna on, että ne tuovat kriittisen näkökulman ajoissa esiin ja samalla ”demokratisoivat” innovaatiotoimintaa tuomalla käyttäjiä mukaan tuotteiden ja palveluiden yhteiskehittelyyn. Erityisenä haasteena onkin valmentaa yhteiskehittelyyn osallistuvia käyttäjiä tunnistamaan entistä paremmin ideoiden vahvuuksia suhteessa markkinoihin ja kuluttajien tarpeisiin. Tämä vahvistaa myös niin sanottujen vaativien käyttäjien tai edelläkävijöiden roolia innovaatiopolitiikan ytimessä.

Portinvartijoilla tarkoitetaan sellaisia toimijoita, joilla on vaikutusta suurten ihmisryhmien valintoihin ja toimintaan. Uusien markkinoiden synnyttämisessä portinvartijoilla on merkittävä rooli. Portinvartijat sijoittuvat yhteiskunnan eri aloille, ja heitä löytyy niin julkiselta, yksityiseltä kuin kolmanneltakin sektorilta. Portinvartijoita voivat olla esimerkiksi asumiseen liittyen rakennusvalvonnan viranomaiset, kiinteistönvälittäjät tai isännöitsijät. Heillä on vaikutusta siihen, millaisia asumiseen liittyviä valintoja ihmiset tekevät ja miten ihmiset vaikkapa kykenevät säästämään energiaa pienillä valinnoilla. Keskeistä on, että nämä eri yhteiskunnan sektoreilla ja toiminnoissa olevat portinvartijat voivat opetella ymmärtämään ihmisten uusia tarpeita ja muotoilla palvelunsa uudella tavalla vastaamaan uusiin tarpeisiin. Voi myös käydä siten, että käyttäjät turhautuessaan synnyttävät kilpalevan portinvartijan. Oleellista on joka tapauksessa pyrkiä tunnistamaan nämä portinvartijat ja pyrkiä vaikuttamaan heidän toimintaansa.

Kokeiluja, törmäyksiä ja riskejä mahdollistavat kehittämisvälineet

Suomessa ei ole puutetta innovaatiotoiminnan tukivälineistä, mutta niiden kohdentuminen, toimivuus ja toiminnan tulokset herättävät kriittisiä kysymyksiä. Vaikka tarjolla on laaja valikoima yritystoiminnan edistämiseen ja kilpailukykyyn kehittämiseen tarkoitettuja välineitä, tulisi niitä esimerkiksi OECD:n arvion mukaan soveltaa ja mukauttaa enemmän maaseudun tarpeisiin⁴². Käytössä on usein vain sellaisia kehittämispolitiikan malleja, jotka on kehitetty isoilla kaupunkiseudulla tai innovaatiotoiminnan kannalta luontaisesti dynaamisissa ympäristöissä. Nämä kehittämismallit ja -politiikat eivät välttämättä sovi suoraan sovellettavaksi alueille, joilla on niukat taloudelliset ja osaamisresurssit ja jotka sijaitsevat kaukana tutkimus-, koulutus- ja kehittämistoiminnan keskuksista. Pienissä ja keskisuurissa kaupungeissa sekä maaseutualueilla onkin usein yritetty soveltaa sinne sopimatonta innovaatiotoiminnan kehittämismalleja.⁴³

⁴² OECD, 2008, 190, 200–201.

⁴³ Tödtling & Trippl 2005; Maaseudun kehittämisohjelmien teema-arviointi 2008; Suutari ym. 2011.

Kansallinen innovaatiostrategia korostaa nopeasti kasvavia ja kansainvälisiä yrityksiä, teknologia-alaa sekä panostamista tutkimus- ja kehitystoimintaan. Maaseudun yritykset jäävät koon, toimialan tai resurssien vuoksi strategian ytimen ulkopuolelle. Maaseutu- ja kaupunkialueet eivät kuitenkaan perimmiltään eroa innovaatiotoiminnassa toisistaan, ja yritykset kohtaavat samoja innovaatiotoiminnan haasteita sijainnista riippumatta. Sitä vastoin yritysten voimavaroilla ja koolla on merkitystä niiden kykyyn viedä läpi innovaatioprosesseja.

Edellä esitetetyt huomiot innovaatiotoiminnan kehittämisvälineiden epäsovivuudesta maaseudulle tai maaseudun yritysten jäämisestä kansallisen innovaatiojärjestelmän ulkokehille nousevat maaseudulla sijaitsevien yritysten ja niiden innovaatiotoiminnan näkökulmasta. Viime kädessä kyse on siitä, missä määrin maaseudulla tapahtuva innovaatiotoiminta ja sen edistäminen eroaa suurten kaupunkien vastaavasta ja missä määrin tarvitaan räätälöityä maaseudun innovaatiotoiminnan kehittämispolitiikkaa. Vaikka eroja on olemassa, on viime aikoina päädytty esittämään, että ratkaisuna ei voi olla erillisen maaseudun innovaatiopolitiikan luominen, vaan että maaseutualueet on monin tavoin pyrittävä kytkemään olemassa oleviin innovaativerkostoihin. Tämä näkökulma sopii myös yhteen edellä kuvailun innovaatiomallin kanssa, jossa arvonluominen tapahtuu monipaikkaisissa verkostoissa. Käytännössä kehittämispolitiikan yhtenä perushaasteena on, miten ensinnäkin tuetaan myös maaseutua hyödyttävien responsiivisten innovaatioverkoston rakentamista ja toiseksi, miten maaseudun toimijat kykenevät kiinnittymään näihin verkostoihin.

Keskeinen eri tahoilta tuleva viesti on maaseudun kehittämisen ohjausjärjestelmän hallinnollinen raskaus, joka heijastuu negatiivisesti innovaatiotoiminnan edistämiseen. Ohjausjärjestelmä pyrkii ennaltaehkäisemään julkisten varojen mahdollista väärinkäyttöä ja asettaa siksi tiukkoja kriteereitä hankkeille, mikä tekee hallinnosta raskaan. Tästä aiheutuu eräänlainen noidankehä, jossa järjestelmä rajaa potentiaalisia ideoita ja toimijoita pois sekä madaltaa hankkeiden riskitasoa. Nämä yhdessä aiheuttavat sen, että ohjelman merkitys jää tavoiteltua vähäisemmäksi innovaatiotoiminnan tukemisessa.⁴⁴

Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että byrokratiaa tulee karsia ja joustavuutta lisätä. Innovaatio-osaamisen tukeminen edellyttää yhteistyötä yli hallinnonalojen, rahastojen ja organisaatioiden välisten rajojen.⁴⁵ Ohjelmahallinnon uudistamiseen ja muuttamiseen tähtäävät ratkaisut laajentavat tarkastelua maaseutuohjelmaa laajempaan kontekstiin, sillä ongelmaksi tunnistettu ”ylisuunnitelmallisuus” on maaseutuohjelmaa laajempi ja yleisempi kysymys. Viranomaistyössä toimitaan lähtökohtaisesti huolelliseen valmisteluun ja suunnitelmallisuuteen perustuen. Myös yrittäjyyden tukijärjestelmä perustuu kokonaisuudessaan ajattelumalliin, joka edellyttää hakijoilta yksityiskohtaista ja tulevaisuuteen kurottavaa suunnitelua. Ohjelmahallinnon uudistamiseen tähtäävät toimenpiteet ovat näin ollen varsin laajoja. Liikkeelle voidaan kuitenkin lähteä siitä, että lisätään hankerahoituksen dynaamisuutta ja joustavoitetaan hankehallintoa siten, että esimerkiksi muutokset tulevat helpommiksi hankkeiden toteutuksen aikana.

Monia eri alojen toimijoita yhdistävät verkostot ja yllättävät eri toimijoiden ”törmäyttämiset” ovat tärkeitä niin ideoinnin kuin innovaatioiden kehittelyn kannalta. Tarvitaan innovoijien verkottumista ja kokeiluja edistäviä ratkaisuja kuten alustoja

⁴⁴ Ahvenharju ym. 2012, vrt. Rantanen 2011.

⁴⁵ Ahvenharju ym. 2012.

vertaisinnovoinnille, Pop-Up-kokeiluille, bottom-up -innovaatiokeskuksia, joissa tuetaan esimerkiksi yhteisöllisiä lähienergiakokeiluja, alustoja living lab:eille sekä niin sanottuja kokeilemisen vapaasatamia, jotka mahdollistavat tiukasta normiohjauksesta vapautetun kokeilemisen. Lisäksi tulee konseptoida ja kehittää sellaisia metodeja kuten esimerkiksi Peloton Innovation Camp, jotka mahdollistavat innovaatioiden yhteiskehittelyä. Nämä erilaiset verkottumisen, vertaisinnovoinnin ja yhteiskehittelyn alustat tarjoavat tulevaisuudessa myös entistä enemmän mahdollisuuksia yritysveloitetulle välittäjä- ja palveluintegraattoritoiminnalle.

Uuden innovaatioajattelun tärkeä viesti on, että oleellisia eivät ole yksin ”korkean osaamisen keskittymät”. Osallistuminen vertaisinnovoinnin verkostoihin on mahdollista myös maaseudulta, mutta se edellyttää pääsyä näihin verkostoihin muun muassa virtuaalisesti. Tämä edellyttää maantieteelliset rajat ylittäviä ratkaisuja, kuten teemakohtaisia verkostoja yli aluerajojen sivuttaen esimerkiksi tarpeetomat kaupunki–maaseutu -jaottelut. Maaseudun kattava laajakaistaverkko on kuitenkin välttämätön ehto näihin verkostoihin pääsulle. Maaseudun kehittämisohjelman kautta voidaan tukea vertaisverkostojen syntymistä myös esimerkiksi uudistamalla yritysryhmähanke-rahoitusinstrumenttia.

Kansallista innovaatiojärjestelmää tulisi kokonaisuudessaan kehittää siihen suuntaan, että innovoinnin tukemisen ytimessä olisi pikemminkin edelläkävijämarkkinan luominen kuin t&k-toiminnan tukeminen sinänsä. Myös olemassa oleva yrittäjyyden tukijärjestelmä kaipaisi remonttia. Valitettavan usein yritysneuvojat näyttävät jopa esteinä uusille innovaatioille. Tämä liittyy ennen kaikkea siihen tapaan, jolla yrittäjyyden tukijärjestelmät kommunikoivat yrittäjien kanssa. Tämän vuoksi yritysneuvojen toimintaa tulee kehittää ennakoivammaksi, osaallistuvammaksi ja yrittäjyyden edellytyksiä luovaksi. Tässä keskeistä on, että yritysneuvojat saataisiin tunnistamaan paremmin heikkoja signaaleja ja ottamaan myös riskejä. Tätä voisi tukea esimerkiksi kannustejärjestelmällä, joissa yrittäjän menestyminen hyödyttäisi myös yrittäjyyden tukipalvelujen tarjoajaa.

Kaikenlaisen yrittämisen ja samalla luovan ideoinnin ja innovoinnin kynnystä on madallettava. Ideat voivat jäädä kehittymättä innovaatioiksi monesta eri syystä, mutta ainakaan byrokratia ei saisi olla uuden liiketoiminnan kehittämisen este. Ylisuunnittelu on myös liikkeellelähden ja toiminnan kehittämisen hidaste, asiakas-tarpeesta kun ei koskaan voi ennalta tietää kaikkea. Yritysten innovointilogiikkaa olisi muutettava kokeilevampaan ja reaktiivisempaan suuntaan, mitä edesauttaisi helppo ja joustava riskirahoitus, joka antaisi myönteisen potkun innovointiin.

Kolmivaiheinen työpajaprosessin teemojen tiivistyminen

Strategiaprosessin työpajat lähtivät liikkeelle kolmesta Euroopa 2020 -strategian mukaisesta teemasta (osallistava, kestävä ja älykäs kasvu). Teemoista kehkeytyi työpajoissa tietynlaiset ajattelutapojen, toimintamallien ja näiden kanssa linjautuvien tukirakenteiden ja välineiden jatkumot. Käytännössä työpajatyöskentely kiertyi pitkälti näiden menettelytapojen (*miten* kehitetään) ympärille sisällöllisten kysymysten (*mitä* kehitetään) jäädessä esimerkinomaisiksi. Edellä luvuissa 3.1–3.3 laajemmin käsitellyt työpajojen synnyttämät tuotokset on tiivistetty kuvaan 4.

Uuden kysynnän tunnistaminen ja siihen vastaaminen	Resurssiniukkuuteen ja kestävyyshaasteisiin vastaaminen	Innovaatiotoiminta uudenaikaisena arvontuotona
<p>■ AJATTELUMALLI Alue- ja tuotantolähtöisyydestä markkina- ja kysyntälähtöisyyteen</p> <p>■ TOIMINTAMALLIT</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sosiaalinen suhdetapa - Skaalautuvat verkostot - Palveluintegraattorit - Kasvavat markkinat - Asiakaslähtöinen arvontuotus <p>■ TUKIRAKENTEET JA VÄLINEET</p> <ul style="list-style-type: none"> - Riskinoton ja kokeilun tukeminen - Yllättävien yhteistyöasetelmien ja törmäyttämisen tukeminen - Kevyemmän ja nopeamman suunnittelukäytännön edistäminen - Pop-Up -yrittäjyyden tukeminen - Maaseudun liiketoiminnan ja maaseutuyrittäjien liiketoiminnan käsitteiden uudelleentarkastelu - Yhteiskehittämisen tukeminen 	<p>■ AJATTELUMALLI Suomen hyvinvoinnin turvaaminen biotalouden keinoin</p> <p>■ TOIMINTAMALLIT</p> <ul style="list-style-type: none"> - Älykkäät hajautetut mallit, ml. yritys-, asumis- ja energiaratkaisut - Energiapihit ratkaisut - Kestävän matkailun mallit - Lähi-, luomu- ja kausiruoka <p>■ TUKIRAKENTEET JA VÄLINEET</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vihreän talouden liiketoimintaympäristöjen synnyttäminen - Poliittikkasektoreiden välinen integraatio ja kumppanuus - Julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyö - Rahoitusinstrumenttien keskinäinen harmonisointi - Palkitseva ja sanktioiva ohjaus - Verotuksen käyttö kestävässä suuntaan - Hajautettujen järjestelmien tukeminen - Poliittikkatoimien oikea ajoitus 	<p>■ AJATTELUMALLI Ihmislähtöiset innovaatiot verkostot arvontuoton perustana</p> <p>■ TOIMINTAMALLIT</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vertaisverkostot - Edelläkävijät ja portinvartijat - Innovaatioympäristöt ja kokeilulustat - Välittäjämallit <p>■ TUKIRAKENTEET JA VÄLINEET</p> <ul style="list-style-type: none"> - Byrokratian karsiminen ja joustavuuden lisääminen - Hankehallinnon joustavoittaminen - Laajakaistaverkon kattavuuden turvaaminen - Yritysryhmähankeinstrumentin kehittäminen - Edelläkävijämarkkinoiden syntymisen tukeminen - Yrityneuvojien kouluttaminen ja kannustaminen uuteen ajatteluun

Kuva 4. Maaseutu Suomi-strategiassa työpajatyöskentelyn tuotokset tiivistetysti.

4 Kokoava tarkastelu

Vuonna 2010 käynnistyneen Sitran Maamerkit-ohjelman myötä globaalit kysymykset, kuten ilmastonmuutos sekä energian ja elintarvikkeiden riittävyys, yhdistyivät ohjelmassa niihin mahdollisuuksiin, joita Suomella laajan maaseudun maana on. Tässä raportissa käsitellyn Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin tarkoituksesi voidaankin nähdä tämän laajemman kytköksen pohtiminen ja syventäminen ratkaisujen ja politiikkatoimenpiteiden suuntaan.

Prosessi käynnistyi maa- ja metsätalousministeriön ja Sitran yhteisellä aloitteella vuoden 2011 lopulla. Käytännöllisenä intressinä on ollut saada samanaikaisesti käynnistyneeseen seuraavan EU-ohjelmakauden 2014–2020 kansalliseen maaseudun kehittämissuunnitelmaan ideoita ja impulsseja jo valmisteluvaiheessa. Prosessin kolmen työpajan väliraportointien ja loppuraportoinnin tarkoituksena onkin ollut koota ja välittää työpajoihin osallistuneiden ja niissä puheenvuoroja käyttäneiden yrittäjien, virkamiesten ja muiden asiantuntijoiden ajatuksia ja viestejä eteenpäin niin, että ne voitaisiin ottaa huomioon valmistelutyössä.

Keskeisenä viestinä koko prosessista välittyi ajatus, että käsillä on maaseutupolitiikkaa laajempi kysymys: kyse on koko Suomen kestävästä hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta. Maaseudun tulevaisuuspotentiaalin realisoimista ei pidä rajata vain maaseutupolitiikan ohjelmavalikoimassa toteutettavaksi, vaan se on koko yhteiskuntaa koskeva strateginen ja poliittinen kysymys. Maaseutuun liittyvien uusien liiketoimintamahdollisuuksien tunnistaminen kuuluu lähes poikkeuksetta kaikkiin politiikanaloihin. Perimmiltään kyse on suomalaisen yhteiskunnan alueellisesti erilaistuneiden resurssien hyödyntämisestä tilanteessa, jossa näiden resurssien suhteellinen arvo on globaalisti kasvamassa.

4.1 Haaste ja siihen vastaaminen

Prosessin aikana tunnistuneen haasteen voi kiteyttää seuraavasti: *miten suomalainen yhteiskunta saataisiin parhaalla mahdollisella tavalla, ei vain henkisellä ja taloudellisella, vaan myös alueisiin kiinnittyvällä potentiaalillaan vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin?*

Nyt läpikäydyn prosessin selvänä viestinä on, ettei maaseudun potentiaali parhaalla mahdollisella tavalla nykyisin vastaa kaupungistuneen maailman ennakoituun vahvaan kysyntään. Tässä yhteydessä ei tarkoiteta niinkään maaseudulta nousevaa tuotantoa, vaan erityisesti maaseudun ulkopuolelta potentiaalisesti kasvavaa kysyntää, johon maaseudun resurssit liittyvät.

Tämä voidaan ymmärtää eräänlaisena kansallisena kohtaamattomuusongelmana voimistuvan kysynnän ja potentiaalisen tarjonnan välillä. Loogisesti ongelman ratkaisu edellyttäisi ensinnäkin:

- yhteiskunnallisten megatrendien ja haasteiden,
- uuden kysynnän ja kasvavien markkinoiden sekä
- maaseudun potentiaalisen tarjonnan parempaan tunnistamista

sekä toisaalta näiden lähtökohtien mukaisia kulttuurisia muutoksia toimintatapoihin, eli:

- maaseudun kehittämisen toimijuuksien uudelleen hahmottamista,
- uusien politiikkavälineiden luomista sekä
- uusien toimintatapojen ja -mallien omaksumista.

Gloaalien muutosten tunnistamisen osalta voidaan sanoa viime vuosikymmenen aikana edetyn suuntaan, jossa tietyt kehityksen megatrendit ovat tulleet paremmin tunnistetuiksi ja ymmärretyiksi. Tämä on välttämätön muttei riittävä ehto todellisen muutoksen aikaansaamiseksi. Usein suurimmaksi haasteeksi osoittautuikin se, etteivät yhteiskunnat ole valmiita muuttamaan totuttuja toimintatapojaan kuin vasta pakon edessä. Liian monien oma etu ja intressit tulevat uhatuiksi ja liian monet epäröivät muutosten hyötyjä.

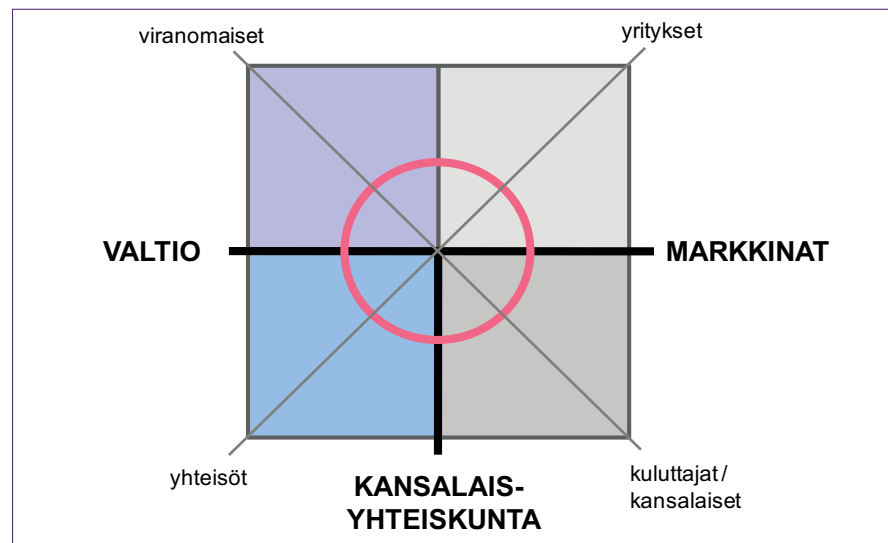
Suurimmaksi esteeksi myös maaseudun kehittämisen osalta muodostuvat ne vakiintuneet ajattelu- ja toimintatavat, jotka ovat vaikuttaneet vahvoina vuosikymmenten ajan. Niitä ei voi muuttaa, eivätkä ne muutu nopeasti, vaan pitkinä prosessina vähittäin ja osa kerrallaan. Läpikäydyn työpajatyöskentelyjen sarjan keskusteluissa muutoksen tarve kuitenkin tunnustettiin. Se myös onnistuttiin melko hyvin paikantamaan niihin välittäviin mekanismeihin, jotka ovat oleellisia juuri edellä mainitun kysyntä-tarjonta -ongelman ratkaisemisessa. Toimenpidesuosituksen esittämisen vaikeus oli kuitenkin työryhmissä hyvin aistittavissa, mikä myös näkyi työpajojen tuloksissa. Toimenpide-ehdotukset jäivät monien mielestä ”puolitiehen”, eikä mitään vallankumouksellista ideaa kaiken ratkaisemiseksi löydetty.

Tämä tulos on kuitenkin ymmärrettävä luonnolliseksi tilanteessa, jossa työryhmyöskentely kerta toisensa jälkeen päätyi dilemmaan, jossa toimenpiteillä olisi pitänyt aikaansaada muutoksia, joiden edellytyksenä on ajattelu- ja toimintatapojen muutos. On esimerkiksi helppoa todeta uusien verkostojen ja kontaktien välttämättömyys, mutta äärimmäisen hidasta muuttaa vakiintuneita tapoja tehdä yhteistyötä. Toimenpide-ehdotuksissa peräänkuulutettiin joko hankekäytäntöihin tai virkamiesten toimintaan lisää joustavuutta ja riskien sallimista, mikä ei kuitenkaan tapahdu ilman konkreettisia muutoksia virkamiestyötä ohjaavaan lainsäädäntöön. Säädöksiin puolestaan liittyy usein myös muita yleisiä intressejä ja oikeusperiaatteita, kuten esimerkiksi ajatus päätösten yhdenmukaisuudesta ja kansalaisten yhdenvertaisuudesta.

Esimerkiksi maaseudun liiketoiminnan ja yrittäjyyden käsitteiden laventaminen niin, että niiden piiriin laskettaisiin myös liiketoiminta, jolla on kerrannaisvaikutuksia maaseudulle, olisi johdonmukainen kysyntälähtöisen maaseutuajattelun kanssa. Toimenpideavauksena se kuitenkin johtaisi joukkoon visaisia jatkokysymyksiä, kuten esimerkiksi, miten tunnistettaisiin toimijan tukikelpoisuus käytännön tasolle vietyinä ja kuinka toimenpiteet kyettäisiin oikeuttamaan osana maaseuturahoitusta.

Ollaan siis tekemisessä monimutkaisten kulttuuristen muutoshaasteiden kanssa. Tässä yhteydessä voidaankin esittää kysymys, kenen vastuulla muutos on. Keitä ovat ne toimijat, joiden tulisi huolehtia, että edellä tunnistetut ongelmat tulevat käsittelyyn, kanavoituvat ratkaisuesityksiksi ja toteutetaan? Onko vastuu valtiolla, yrityksillä vai kansalaisilla?

Perinteisesti valtion rooli on nähty vahvana, mutta viime vuosikymmenten kehitystrendinä on ollut, että valtion merkitys yhteiskuntien kehityksen ohjaamisessa on heikentynyt. Onkin välttämätöntä ajatella asiaa laajemmin. Kyse on lopulta kaikkien yhteiskunnallisten pelaajien ottamisesta mukaan tähän muutokseen. Valtiolla on luonnollisesti oma tärkeä roolinsa, koska se hallitsee erityisesti verovarojen käyttöä ja ylintä lainsäädäntöä, mutta yhä suurempi merkitys on yksityisillä yrityksillä, jotka voivat toiminnallaan ja strategisilla valinnoillaan ohjata kehitystä tiettyyn suuntaan. Myös kansalaisyhteiskunnan toimijoilla ja yhteisöillä on tulevaisuudessa kasvava rooli politiikan suunnan määrittelyssä, eikä tällä tarkoiteta vain puolueita, vaan vapaita kansalaisjärjestöjä ja aktiivisia kansalaisia kuluttajina ja uuden kysynnän luojina. Toimintakenttä voidaan hahmottaa kuvan 5 mukaisena.

Kuva 5. Maaseudun kehittämisen ja politiikan aseitoitumisen kentät ja suhteet.

Kuvassa 5 on esitetty kolmen yhteiskunnallisen toimijatahon, valtion, markkinoiden ja kansalaisyhteiskunnan suhteet ja niistä muodostuvat toimintakentät, joihin erilaiset politiikkatoimet paikantuvat. Maaseudun kehittäminen on eri aikoina painottunut eri tavoin. Keskellä oleva ympyrä kuvaakin eräänlaista tasapainotilaa eli kehittämispolitiikkaa, jossa eri toimintakenttien toimijat ovat tasavertaisessa suhteessa (kumppanuudessa) toisiinsa. Tämä ei luonnollisesti käytännön politiikassa täysin toteudu, muttei tee tyhjäksi tavoitetta tasapainotilasta ja keskinäisen vuorovaikutuksen välttämättömyydestä. Yhdeksi tärkeäksi toimijaksi asetelmassa nousee kuluttajakansalainen, joka pyrkii omalla kulutuskäyttämällänsä vaikuttamaan sekä markkinoihin että yhteiskuntaan.

Kuvan asetelma on siis tulkittavissa ideaaliseksi sekä kehittämisselviöiden valmistelun että niiden toimeenpanon kannalta. Perinteisen asetelman mukainen tilanne, jossa valmisteluun osallistuu vain jokin toimijaosapuoli ja vasta toimeenpanon vaiheessa mukaan tulee muita toimijoita, ei vastaa modernia käsitystä suurten yhteiskunnallisten haasteiden avoimesta ja monitahoisesta käsittelystä. Vuorovaikutteisempaan ja samalla avoimempaan asetelmaan pääseminen on iso haaste ja muutos erityisesti julkisen hallinnon organisaatioille ja niiden vakiintuneille toimintatavoille. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä todeta, että tässä kuvattu kumppanuushaaste on painokkaasti asetettu esimerkiksi parhaillaan valmistelun alla olevalle maaseudun kehittämisselviölle 2014–2020.

Kokoavasti todettuna haaste on kehittämisselviön kulttuurinen muutos. Kehittämisselviön tekemisen uutta kulttuuria luonnehtii, että se:

- valmistele asioita avoimesti, verkostomaisesti ja kumppanuuksia hyödyntäen,
- hakee ratkaisuja niin valtion, yritysten kuin yhteisöjen kautta,
- palkitsee kestävä kehityksen suuntaan pyrkiviä innovaatioita, yrityksiä ja kansalaisia,
- toimii ennakoiden ja siten kilpailuetua luoden,
- pyrkii kokonaistarkasteluun ja
- kehittämään jatkuvasti parempia kannustus- ja ohjausinstrumentteja.

Kohti muutosalueita ja toimenpidesuosituksia

Alla olevaan taulukkoon 1. on koottu Maaseutu Suomi-strategiassa -prosessin aikana esiin nousseita toimenpidealueita ja toimenpidesuosituksia. Taulukko on tehty prosessin aikana toteutettuihin työpajoihin osallistuneiden ihmisten työstämien johtopäätösten pohjalta. Ne painottuivat työskentelyn myötä selvästi juuri menettely- ja toimintatapakysymyksiin (*miten* kehitetään).

Toimenpidealueet on tunnistettu vastauksena siihen, miten toimintapolitiikan eri keinoin kyettäisiin edistämään maaseudun kysyntälähtöistä kehittämistä. *Toimenpidesuosituksia* on puolestaan tarkasteltu lähinnä EU-rahoituskauteen kytkeytyvän maaseudun kehittämisselviön näkökulmasta.

Taulukko 1. Keskeiset toimenpidealueet ja mahdolliset toimenpidesuosituksukset.

Toimenpidealue	Toimenpidesuosituksia
1. Ohjelmajoinnissa ja tukikelpoisuuteen liittyvät strategiset linjaustoimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Tehdään korkean tason strategialinjaus koskien maataloutta säilyttävän ja uusiin liiketoimintamahdollisuuksiin kiinnittyvän kehittämisrationaalisuuden suhteesta uudessa maaseutuohjelmassa • Terävöitetään ohjelman kysyntälähtöisen liiketoiminnan fokusta • Selvitetään maaseutukytkentäisen liiketoiminnan ohjelmakelpoisuuden mahdollisuudet
2. Ohjelmajohtamiseen liittyvät toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Parannetaan ohjelmien (rahastojen) sekä eri toimijasektorien välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta ohjelmajohtamisen tasolla
3. Ohjelman asemointiin, näkemyksen ja viestintään liittyvät toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Organisoitetaan uusille toimijoille viestiminen, sosiaalisen median hyödyntäminen ohjelman valmistelussa ja toteuttamisessa sekä useille eri toimijatahoille suuntautuva jatkuva viestiminen ja vuorovaikutus
4. Asiakas- ja kuluttajälähtöisyyttä sekä yhteistyötä vauhdittavat toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Käynnistetään valtakunnallinen sosiaalisen median, brändäyksen ja palvelu- ja/tai tuotekonseptoinnin teemaohjelma maaseudun uuden kysynnän viitekehysessä
5. Innovaatioyhteisöjen ja -ympäristöjen syntymistä vauhdittavat toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Käynnistetään teemaohjelmat ja/tai kiinnitytään olemassa oleviin ohjelmiin ja verkostoihin esim. keskeisillä bioenergian, lähi/luomuruokaketjujen ja Green Care/hyvinvointiliiketoiminnan teema-alueilla • Varmistetaan kiinnittyminen ja syötteet SHOK-keskittymien ja osaamista käytäntöön vievien OSKE:n ja TEKESin ohjelmien kanssa (myös ohjelmajohtamisen kautta)
6. Liiketoiminnan rahoitus- ja kannustevälineiden toimivuuteen ja kehittämishankemekanismin sujuvuuteen liittyvät toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Kehitetään hallinnollisesti keveämpiä rahoitusvälineitä sekä tukien maksatus- ja muotokäytäntöjä. Testataan Pop-Up -yrittäjyyden kannustemuotoja

7. Liiketoiminnan riskirahoi- tuksen vauhdittamiseen ja uudistamiseen liittyvät toimenpiteet.	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistutaan riski- ja pääomasijoittamisen tarjontaa koskevaan kehittämistyöhön maaseudun uuteen kysyntään vastaavan liiketoiminnan viitekehyksestä
8. Viranomaisten toiminta- kulttuuriin ja -käytäntöihin sekä välittäjätoimintojen tehostamiseen liittyvät toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Vauhditetaan mm. maaseudun kysyntää ja tarjontaa välittävän palveluintegraattoritoiminnan lisääntymistä
9. Kansalliseen ja kansainvä- liseen verkostoitumiseen liittyvät toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Pidetään verkostoituminen maaseutuohjelman läpileikkaavana toimenpiteenä ja lisätään verkostoitumisen järjestelmällisyyttä ja skaalautumista
10. Yrittäjyys- ja liiketoiminta- ajattelun edistämiseen liittyvät toimenpiteet	<ul style="list-style-type: none"> • Ylläpidetään yritys- ja liiketoimintaymmärrystä tukevaa koulutusta ja tiedotustoimintaa eri toimintatasoilla osana ohjelmaviestintää ja verkostoitumista

4.2 Kysymys maasta

Kiista ja kysymys maasta, elintilasta ja -voimasta saa historiallisesti erilaisia muotoja eri aikakausina ja eri puolilla maailmaa. Globaalisti kysymys on äärimmäisen keskeinen ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta, sillä maan voima ei jakaudu kaikkialla tasaisesti, mistä johtuen maasta käydään aggressiivisiakin kiistoja ja luonnonvarojen niukkeneminen saa kansakunnat tarkistamaan pitkän tähtäyksen strategioitaan. Niitä ollaan tarvittaessa valmiita puolustamaan kaikin käytettävissä olevin keinoin.

Suomessa kysymys maasta on sotien jälkeisen ajan ollut suhteellisen maltillista poliittista vääntöä lähinnä siitä, millä osuudella yhteiskunta pitää huolen oma-varaisuudestaan ja toisaalta varmistaa niin elintarvike- kuin metsäteollisuuden raaka-ainetuotannon. Vasta 1980-luvun lopulta keskustelu alkoi laajeta kysymykseksi maaseudusta. Perusta pysyi lähtökohtaisesti samana, mutta luonnonvarojen hallinnan rinnalle alkoi kuitenkin kehittyä ajatus maaseudusta myös asumisen, vapaa-ajan ja monialaisen yrittämisen alueena. Matkailu ja muu pienimuotoinen yritystoiminta alkoivat nousta merkittäväksi maaseudun kehittämisen painopisteeksi. Asumisen ympäristönä maaseutu alkoi kiinnostaa aina siinä määrin, että kaupunkien läheisen maaseudun kehitys on viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana ollut Suomessa vahvaa, erityisesti nuoret lapsiperheet ovat tuoneet elinvoimaa näille alueille.

Kaupunkien läheisillä maaseutualueilla myös maaseutuajattelu on uudistunut voimakkaimmin. Käsite maaseudusta on muuttunut ja perinteinen maaseutukuva on saanut uusia sävyjä. Maaseudun kehittämisessäkin on tapahtunut muutoksia, joista erityisesti voi mainita maaseutupolitiikan synnyn 1980-luvun lopulla. Se haastoi osaltaan vanhaa maatalouspoliittista ajattelua ja tuki toimenpiteillään muun muassa paikallisen aktiivisuuden kehittymistä kuten esimerkiksi viimeksi paikallisia Leader-toimintaryhmiä. Tämän politiikan laaja vaikuttavuus on kuitenkin jäänyt suhteellisen heikoksi, eikä se ole pystynyt ratkaisevasti vaikuttamaan niihin rakenteellisiin ehtoihin, eli ajattelu- ja toimintatapoihin, jotka kuitenkin ovat lopulta ratkaisseet politiikan suuret linjat. Tämä on tapahtunut siitäkin huolimatta, että kansalaisten suuri enemmistö on Suomessa maaseudun kehittämisen kannalla.

Sitra on ajassa vahvasti argumentoiden nostanut esiin kiistan maaseudusta. Tämä on tapahtunut tilanteessa, jossa olosuhteet ovat muuttumassa historiallisella tavalla erityisesti Euroopassa mutta myös globaalisti. Euroopan talousnäkyvät näyttävät pitkälläkin tähtäyksellä pysyvän niukkoina. Eurooppa 2020 -kasvustrategian keskeiseksi tavoitteeksi on siksi otettu näköpiirissä olevan Euroopan taantumman vastaanottaminen siten, ettei se johtaisi maanosan putoamiseen globaalista kilpailusta. Euroopan on entistä selkeämmin tunnistettava omat vahvuutensa kansainvälisessä kilpailussa. Euroopan ja koko maailman maista Suomella on poikkeuksellisen hyvät mahdollisuudet kääntää kysymys maasta omaksi vahvuudekseen ja tehdä siitä kilpailutekijä, jonka kestävyyttä eivät tulevatkaan sukupolvet tule asettamaan kyseenalaiseksi.

Lähteet

- Ahvenharju, S., Pathan, A., Bröckl, M., Pursula, T. & Rantamäki-Lahtinen, L. (2012). Innovaatioiden syntyminen ja käytön edistäminen maaseudulla – selvitys innovaatiotoiminnasta Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelmassa.
- Alasuutari, P. & Alasuutari, E. (2011). Maaseudun merkitykset suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitran selvityksiä 50. Helsinki 2011.
- Demos Helsinki (2010). Metropolin hyvinvointi. DEMOS HELSINKI & Jyväskylän yliopisto AGORA CENTER. Erweko Painotuote Oy. Helsinki 2010.
- Euroopan Komission esitys maaseutuasetukseksi 12.10.2011. Saatavissa: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/legal-proposals/com628/628_fi.pdf.
- Haukkala, T. (toim.) (2011). Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. Sitran selvityksiä 54. Helsinki 2011.
- Henttinen, A. (2008). Maaseutu politiikan tantereena. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 1988-2008. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Helsinki.
- Hienonen, K. (2011). Maaseutu tulevaisuuden merkitysyhteiskunnassa. Trendianalyysi. Sitran selvityksiä 52. Helsinki 2011.
- Hirvola, P. (2011). Maamerkit-barometrilla tietoa suomalaisten maaseutukäsityksistä. Maaseudun uusi aika 3/2011. 73–75.
- Hyyryläinen T., Pylkkänen P. & Suutari T. (2011a). Osallistava kasvu -työpajan raportti. 1.12.2011. Maaseutu Suomi -strategiassa -prosessi. Sitra.
- Hyyryläinen T., Pylkkänen P. & Suutari T. (2011b). Kestävä kasvu -työpajan raportti. 22.12.2011. Maaseutu Suomi -strategiassa -prosessi. Sitra.
- Hyyryläinen T., Pylkkänen P. & Suutari T. (2012). Älykäs kasvu -työpajan raportti. 27.2.2012. Maaseutu Suomi -strategiassa -prosessi. Sitra.
- Kolehmainen, J., Hyyryläinen, T., Suutari, T., Ryhänen, H. & Saartenoja, A. (2011). Kohti paikallista elinvoimapolitiikkaa. Teoksessa Suutari, T. & Rantanen, M. (toim.). Innovaatiotoiminnan edistäminen maaseudulla – Kohti paikallista elinvoimapolitiikkaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 38/2011. 173–183.
- Kuhmonen, T. & Niittykangas, H. (2008). Maaseudun tulevaisuus. Ajattelun käsikirja. Maahenki, Jyväskylä.
- Kuhmonen, T., Keränen, R., Kytölä, L., Salo, H., Arovuori, K., Pyykkönen, P., Mustonen, V. & Ponnikas, J. (2009). Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelma 2007–2013. Arviointiraportti vuodelta 2008. Raportti 4.5.2009. Suomen Aluetutkimus FAR.

Luoma, P., Vanhanen, J. & Tommila, P. (2011). Distributed Bio-Based Economy – Driving Sustainable Growth. Sitra. September 2011, Helsinki 2011.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2009). Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/2009. Vammalan Kirjapaino Oy.

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2012). Saatavissa <http://www.maaseutupolitiikka.fi/etusivu>.

Maa- ja metsätalousministeriö (2006). Suomen maaseututyypit 2006. Tekijät: Pentti Malinen, Liisa Kytölä, Heikki Keränen, Reijo Keränen. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006.

Maa- ja metsätalousministeriö (2012). Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007–2013. Saatavissa: http://www.maaseutu.fi/attachments/63DSRcWHR/Manner-Suomen_maaseudun_kehittamisohjelma_041111.pdf.

Maaseudun kehittämisohjelmien teema-arviointi (2008). Ohjelmakausi 2000–2006. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 7/2008.

Mäkipeska, T. & Sihvonen, M. (2010). Lähiruoka, nyt! Trendistä markkinoille. 28.5.2010. Sitran selvityksiä 29. Helsinki 2010.

Nieminen-Sundell, R. (2011). Maisema on, työ puuttuu. Sitra. Lönnberg Oy, Helsinki 2011.

OECD (2006). The New Rural Paradigm: Policies and Governance. OECD. Paris.

OECD (2008). OECD:n maaseutupolitiikan maatutkinat. Suomi. OECD, Paris. Suomenkielinen käännös Maa- ja metsätalousministeriö. Maa- ja metsätalousministeriö, Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä ja OECD.

Peltola, I. (2005). Mission impossible? – Maatalouden ja maatalouspolitiikan sovittaminen maaseutupoliittisiin kokonaisuohjelmiin. Maaseudun uusi aika 1/2005, 19–36.

Rantanen, M. (2011). Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus Kouvolan seudun innovaatiopotentialiksi. Teoksessa Suutari, T. & Rantanen, M. (toim.). Innovaatio toiminnan edistäminen maaseudulla – Kohti paikallista elinvoimapolitiikkaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Alueiden kehittäminen 38/2011. 140–162.

Ruckenstein, M., Suikkanen, J. & Tamminen, S. (2011). Unohda innovointi. Keskity arvonluontiin. Ihmislähtöisen innovaatiotoiminnan menestystarinoita eli kuinka uudenlaista arvoa synnytetään käytännössä. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra, 291. Edita Publishing Oy. Edita Prima Oy, Helsinki.

Sippola, M. (2010). Suomen virallisen aluepolitiikan 30 ensimmäistä vuotta 1966–1995. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen. 31/2010. Helsinki.

Sitra (2011a). Maamerkit-barometri 2011. Tulokset: Identiteetti. 18.5.2011. Saatavissa: <http://www.slideshare.net/Maamerkit/maamerkitbarometri-2011-identiteetti>.

Sitra (2011b). Maamerkit-barometri 2011. Tulokset: Maaseudun yksilölliset merkitykset. 18.5.2011. Saatavissa: <http://www.slideshare.net/Maamerkit/maamerkitbarometri-2011-maaseudun-yksilolliset-merkitykset>.

Sitra (2011c). Maamerkit-barometri 2011. Tulokset: Mielikuvat maaseudusta. 18.5.2011. Saatavissa: <http://www.slideshare.net/Maamerkit/maamerkit-barometri-2011-mielikuvat-maaseudusta>.

Sitra (2011d). Maamerkit-barometri 2011. Tulokset: Maaseutu ja liiketoiminta. 18.5.2011. Saatavissa: <http://www.slideshare.net/Maamerkit/maamerkitbarometri-2011-maaseutu-ja-liiketoiminta>.

Suutari, T., Ruokolainen, O., Kolehmainen, J. & Saartenoja, A. (2009). Etelä-Pohjanmaan maaseudun innovaatioympäristöt – Perinteisen elinkeinopolitiikan ja uuden innovaatiopolitiikan mahdollisuudet ja rajoitteet maaseutualueilla. Tampereen yliopisto. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sente-julkaisuja 29/2009. Kopio Niini, Tampere.

Suutari, T., Kolehmainen, J., Rantanen, M., Hyyryläinen, T., Siippainen, A. & Ryhänen, H. (2011). Maaseutu innovaatioympäristönä. Teoksessa Suutari, T. & Rantanen, M. (toim.). Innovaatiotoiminnan edistäminen maaseudulla – Kohti paikallista elinvoimapolitiikkaa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Alueiden kehittäminen 38/2011. 18–39.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011). Valtioneuvoston periaatepäätös maaseudun kehittämisestä. Saatavissa: http://www.tem.fi/files/31704/VN_periaatepaatos_maa-seudun_kehittamisesta.pdf.

Tödtling, F. & Tripl, M. (2005). One size fits all? Towards a differentiated regional innovation policy approach. *Research Policy* 34. 1203–1219.

Uusitalo, E. (2009). Maaseutu – välinputoojasta vastuunkantajaksi. Maaseutupalitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.

Valovirta, V., Pesonen, P., Halonen, M., van der Have, R. & Ahlqvist, T. (2009). Suomalaisten innovaatioiden maantiede. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Innovaatio 26/2009. Edita Publishing Oy.

Valtioneuvosto (2009). Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Valtioneuvoston maaseutupalitiittinen selonteko eduskunnalle 20.5.2009. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/istuntopdf/selonteko-maaseutupalitiittinen/maaseutu.pdf>

Vihinen, H. (2009). Finnish model for rural policy. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 2/2009, 85-89. Special English issue.

Virkkala, S. (2008). Maaseutualueet ja pienet keskukset innovaatioympäristöinä. Teoksessa: Mustikkamäki, N. & Sotarauta, M. (toim.) Innovaatioympäristön monet kasvot. Tampere University Press. Tampereen Yliopistopaino Oy. (Juvenes Print), Tampere. 80–107.

Liite 1.

Maaseutu Suomi-strategiassa -työskentelyyn osallistuneet

Maaseutu Suomi-strategiassa -aloitusseminaari 23.9.2011

Osallistujat:

Antikainen, Janne	Työ- ja elinkeinoministeriö
Anttila, Leena	Maa- ja metsätalousministeriö
Arponen, Jyri	Sitra
Artjoki, Risto	Maa- ja metsätalousministeriö
Auvinen, Karoliina	Sitra
Cronberg, Tarja	Euroopan parlamentti
Hellström, Eeva	Sitra
Hienonen, Kati	Perhosvaikutus Oy
Hilksa-Aaltonen, Marja	Maa- ja metsätalousministeriö
Hirvola, Päivi	Sitra
Häikiö, Henrika	Sitra
Karjalainen, Sirpa	Maa- ja metsätalousministeriö
Kirvesniemi, Arja-Leena	Maa- ja metsätalousministeriö
Kokkonen, Eero	Sitra
Konttinen, Lea	Sitra
Kuisma, Juha	Suomen Kylätoiminta ry SYTY
Lehtinen, Hannele	Pöyry Management Consulting
Leinonen, Esko	Maaseutuvirasto
Ottelin, Hanna-Leena	Sitra
Peiponen, Arja-Leena	Maaseudun Kehittämisyhdistys VIISARI ry
Puurunen, Maija	Etelä-Savon ELY-keskus
Pylkkänen, Päivi	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Rauhala, Osmo	Taiteilija, luomuviljelijä
Talvela, Veli-Pekka	Maa- ja metsätalousministeriö
Tenhola, Leena	Maaseutuvirasto
Uusitalo, Eero	Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä
Vanhanen, Juha	Gaia Group Oy
Veistola, Tapani	Suomen luonnonsuojeluliitto ry

Fasilitointi:

Mäkinen, Elina PriceWaterhouseCoopers

Alustajat:

Hanhilahti, Heimo	Maa- ja metsätalousministeriö
Koskinen, Jari	Maa- ja metsätalousministeriö
Kosonen, Mikko	Sitra

Osallistava kasvu -työpaja 24.11.2011

Osallistajat:

Arponen, Jyri	Sitra
Aura, Heikki	Suomen Aitokauppa Oy
Auvinen, Karoliina	Sitra
Hauhia, Teemu	Maa- ja metsätalousministeriö
Heinonen, Kirsi	Maa- ja metsätalousministeriö
Hellström, Eeva	Sitra
Hienonen, Kati	Perhosvaikutus Oy
Hirvola, Päivi	Sitra
Hyyryläinen, Torsti	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Häikiö, Henrika	Sitra
Ikonen, Raisa	Maaseutuvirasto
Juvonen, Esko	Maa- ja metsätalousministeriö
Jänis, Laura	Työ- ja elinkeinoministeriö
Kalliokoski, Juuso	Maa- ja metsätalousministeriö
Konsala, Heikki	Suomen Kylätoiminta ry SYTY
Konttinen, Lea	Sitra
Kottila, Marja-Riitta	Pro Luomy ry
Kranni, Katri	Vilmankämmen Instituutti
Lehtinen, Hannele	Pöyry Management Consulting
Meriläinen, Pentti	ProAgria Keskusten Liitto
Myllymaa, Outi	Kehittämiskeskus Oy Häme
Nenonen, Suvi	Vectia Oy
Nieminen, Jouko	Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
Nieminen-Sundell, Riitta	Sundell Insight Foresight
Oinonen, Sami	Hub Helsinki
Puurunen, Maija	Etelä-Savon ELY-keskus
Pylkkänen, Päivi	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Stenfors, Petra	Työ- ja elinkeinoministeriö
Suutari, Timo	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Tahvanainen, Pekka	Pohjois-Karjalan ELY-keskus
Vasara, Petri	Pöyry Management Consulting
Veistola, Tapani	Suomen luonnonsuojeluliitto ry
Viertola, Paula	Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry
Vihinen, Hilikka	Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus, MTT
Yrjölä, Tapani	Pellervon taloustutkimus PTT

Fasilitointi:

Mäkinen, Elina

PriceWaterhouseCoopers

Kestävä kasvu -työpaja 9.12.2011

Osallistajat:

Arponen, Jyri	Sitra
Auvinen, Karoliina	Sitra
Berg, Harry	Ympäristöministeriö
Eklund, Esa	Kodin vihreä energia Oy
Heikkilä, Hannu	ProAgria Keskusten Liitto
Heinonen, Kirsi	Maa- ja metsätalousministeriö
Hellström, Eeva	Sitra
Hirvola, Päivi	Sitra
Hyryläinen, Torsti	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Häikiö, Henrika	Sitra
Hämäläinen, Hanna	Työ- ja elinkeinoministeriö
Hämäläinen, Ilkka	Konsulttitoimisto Ilkka Hämäläinen Oy
Järvinen, Jari	Cursor Oy, Kotka-Haminan seudun kehittämissyhtiö
Kauppi, Asko	BM Design Oy
Kirkinen, Johanna	Sitra
Kiuru, Petri	No Emission Monday NEMO
Kontio, Panu	Suomen ympäristökeskus SYKE
Konttinen, Lea	Sitra
Koskimies, Mika	Amotec Oy
Linnanen, Lassi	Lappeenrannan teknillinen yliopisto
Mehto-Hämäläinen, Ulla	Keski-Suomen ELY-keskus
Ollinaho, Ossi	
Paloheimo, Pekka	Oy Eero Paloheimo Ecocity Ltd.
Peiponen, Arja-Leena	Maaseudun Kehittämisyhdistys VIISARI ry
Pykkänen, Päivi	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Reskola, Veli-Pekka	Maa- ja metsätalousministeriö
Rouhinen, Sauli	Ympäristöministeriö
Räisänen, Oskari	Bravioz Oy (GreenRiders)
Sorvali, Jaana	
Stenfors, Petra	Työ- ja elinkeinoministeriö
Susiluoma, Heikki	Ekointernet Oy Ab
Suvilampi, Kaisa	VamBio Oy
Tolonen, Satu	Työ- ja elinkeinoministeriö
Tolvanen, Jukka	ABB Oy Drives
Virta, Maija	Green Building Council Finland

Asiantuntijapaneeli:

Rihko, Matti	Raisio Yhtymä Oyj
Hämäläinen, Timo	Sitra
Hukkinen, Janne	Helsingin yliopisto

Fasilitointi:

Paloheimo, Harri	Coreorient Oy
Waris, Heikki	Coreorient Oy
Mäkinen, Elina	PriceWaterhouseCoopers

Älykäs kasvu -työpaja 18.1.2012

Osallistajat:

Auvinen, Karoliina	Sitra
Hanhilahti, Heimo	Maa- ja metsätalousministeriö
Hienonen, Kati	Perhosvaikutus Oy
Hirvola, Päivi	Sitra
Hyyryläinen, Torsti	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Häikiö, Henrika	Sitra
Jalas, Mikko	Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu
Joensuu, Antti	Työ- ja elinkeinoministeriö
Karjalainen, Sirpa	Maa- ja metsätalousministeriö
Konttinen, Lea	Sitra
Koskinen, Mikko	Private Mind
Kuisma, Juha	Suomen Kylätoiminta ry SYTY
Kujala, Päivi	Maa- ja metsätalousministeriö
Leinonen, Esko	Maaseutuvirasto
Leppänen, Olli	Intotalo Oy
Lyra, Annukka	Maa- ja metsätalousministeriö
Manninen, Anneli	Laurea-ammattikorkeakoulu
Markkanen, Mikko	Business Arena Oy
Niilola, Liisa	Maa- ja kotitalousnaisten keskus ry
Oinonen, Sami	Hub Helsinki
Pasanen, Jari	Sitra
Peiponen, Arja-Leena	Maaseudun Kehittämisyhdistys VIISARI ry
Perko, Susanna	Kausaali Oy
Perämäki, Leena	Frami Oy
Piisi, Johanna	
Puurunen, Maija	Etelä-Savon ELY-keskus,
Pöyhönen, Heli	Maaseutuvirasto
Stenfors, Petra	Työ- ja elinkeinoministeriö
Suutari, Timo	Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti
Tollet, Sari	Nofu Oy
Vasara, Petri	Pöyry Management Consulting
Välimäki, Harri	Kierrätysverkko Oy

Fasilitointi:

Kaskinen, Tuuli	Demos Helsinki
Hämäläinen, Eva	Demos Helsinki
Leppänen, Juha	Demos Helsinki
Neuvonen, Aleksi	Demos Helsinki
Ritola, Maria	Demos Helsinki
Mäkinen, Elina	PriceWaterhouseCoopers

Prosessin eri vaiheissa työskentelyyn osallistuneet asiantuntijat

Antikainen, Janne	Työ- ja elinkeinoministeriö
Hanhilahti, Heimo	Maa- ja metsätalousministeriö
Honkanen, Mika	Työ- ja elinkeinoministeriö
Kalliokoski, Juuso	Maa- ja metsätalousministeriö
Karjalainen, Sirpa	Maa- ja metsätalousministeriö
Konsala, Heikki	Suomen Kylätoiminta ry
Kuhmonen, Tuomas	Tulevaisuuden tutkimuslaitos
Puurunen, Maija	Etelä-Savon ELY-keskus
Reskola, Veli-Pekka	Maa- ja metsätalousministeriö
Stenfors, Petra	Työ- ja elinkeinoministeriö
Tenhola, Leena	Maaseutuvirasto
Tuulainen, Ossi	Etelä-Savon ELY-keskus
Vaittinen, Jarmo	Maa- ja elinkeinoministeriö
Vihinen, Hilikka	Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus

Sitran asiantuntija- ja hanketiimi

Auvinen, Karoliina	Sitra
Arponen, Jyri	Sitra
Hellström, Eeva	Sitra
Hirvola, Päivi	Sitra
Häikiö, Henrika	Sitra
Konttinen, Lea (projektinvetäjä)	Sitra
Ottelin, Hanna-Leena	Sitra
Pönni, Kirsi	Sitra

